

40/2+3

Le seigneur Guillaume Pypenpoy portant la bannière de
Gaesbeek à la bataille de Worringen sous Marie d'Audenarde
— gouvernante au nom de Jean d'Éléonore sire de Louvain —

HIER EN

TWEEMAANDELIJK
TIJDSCHRIFT
VOOR OVERMAA

HEEM

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR OVERMAAS

Uitgave : Langohr-Veltmans-Vreuschemen Komitee,
Melkerijstraat, 35, Halle (Brab.) België.

Postcheck 5202.51
Telefoon: 02/56.76.54

Abonnement : 150 Fr. p. jaar
Het gewoon nummer : 25 Fr.
Het dubbel nummer : 50 Fr.
(voor België en Nederland).

10e Jaargang
Nr. 2-3
Maart-Juni 1966
(Jubileumnummer)

I N H O U D :

Blz.

<u>DE MARKT VAN AUBEL</u> . J.v.V.	2.
II. Organisatie A - Uytgaeve der Wortele.	3.
B - Het Mercktvaet	7.
C - Het Verckensbesien	10.
<u>ONZE OVERMAASGEMEENTEN</u> en de politieke en godsdienstonlusten in de tweede helft der XVIIe eeuw. J.v.V.	
III. - Graafschap Dalhem.	14.
<u>LES DE LA SAULX DU DUCHE DE LIMBOURG</u> .	
J. Vercken de Vreuschemen.	23.
<u>WOERINGEN - 5 Juni 1288</u> .	
Twee uitgaven met 130 jaren tussenruimte.	27.
<u>"KELMIS" oder "KALMIS"</u> . F. Pauquet.	32.
<u>Ech zöök e klee Hüske</u> . Lied. Woorden : P. Zimmer.	
Muziek : D. Clement.	37.
Huus va min Kaindheet. J. Vilvoye.	40.
Garten der Kindheit. M.T. Weinert-Mennicken	41.
Ä g'n Härberreg. J. Vilvoye.	42.
<u>SINTE LUTGART</u> - 16 Juni. Dr. L. Reypens S.J.	43.
<u>OMSLAG</u> . De banier van Gaasbeek in de veldslag van Woeringen. (Zie tekst blz. 29).	

D E M A R K T V A N A U B E L .

II

ORGANISATIE.

Het welslagen van een vrije markt, voorzeker 300 jaren geleden toen men niet over onze moderne propagandamiddelen beschikte, vergde organisatiegeest en doorzettingsvermogen.

Aubel bezat zonder twijfel beide hoedanigheden.

In deze bijdrage willen wij drie instellingen belichten die aan de Aubeler markt een korrekte werking moesten verzekeren, in het belang van verkopers en kopers, in het belang van de Aubeler gemeenschap, en namelijk : de reglementering van de verkoop van "wortelen" en granen en het toezicht op het vee.

De drie funkties werden, na voorafgaande afroepen aan de kerk "kerck-keundinghe", in publieke vergadering aan de meestbiedende verpacht, doorgaans voor het tijdperk van één jaar.

De pachter "obtenteur" verplichtte er zich toe een hele reeks voorwaarden, die hem ter plaatse werden voorgelezen, stipt na te komen. Hij moest daarenboven een borg of cautionaris aanduiden, die met al zijn bezittingen mede aansprakelijk was voor de korrekte uitvoering van de aangegane verplichtingen.

Van ieder zitting "Uitgave" werd een proces-verbaal opgesteld, door de obtenteur, zijn borg, alsmede door de overheden van de bank ondertekend.

Gezien het lezen van betreffende teksten voor onze lezers geen al te grote moeilijkheden meebrengt, geven wij hierna, voor ieder van de drie genoemde instellingen, een keuze uit de oorspronkelijke dokumenten en hier en daar een fotocopie. Bij enkele verouderde woorden geven wij de nodige uitleg.

Onze dokumentatie loopt over een periode van nagenoeg honderd jaren. De wijzigingen die zich in de loop van de jaren hebben voorgedaan, alsmede commentaar, laten wij op ieder van deze teksten volgen.

De geraadpleegde dokumentatie berust op het Rijksarchief te Luik : Aubel-Rekenkamer, bundels 123 en 141.

A. UYTGAEVE DER WORTELE.

VERPACHTING VAN 25/10/1770.
(Afschrift).

Blz. 1. Vergaederinge vande regeerders der Bancke van Aubel gehouden heden 25en 8bris 1770 ingevolghē d'affixie aende kerck-deure sondagh lestleden gedaen door den boede Nicolai voor op heden dienende.

Wordt mits desen opgesteeken ende ten meestbiedenden verpacht het meeten van wortelen, raepen, aertappels, ende andere diergelijcke soo op onsen vrijen meert vercocht ende met manden uijtgemeten worden, te beginnen met 2en 9bris 1770 ende te eijndigen op lesten 8bris 1771 onder dese conditiens

Dat allen t'ghene op den merckt aldus sal afgeset ende vercocht worden sal moeten gemeeten worden.

Blz. 2. Dat den obtenteur van elcke mande te meeten sal inbeuren een oortje.

Dat de vercoopers geene andere manden en sullen moegen gebruiken als de ghene van den obtenteur.

Dat de minste hooge sal wesen van 20 Sts.

Dat den obtenteur voor den prijs sijner obtentie sal stellen goede suffisante ende alhier dwanckbaere cautie ende sal onderworpen wesen aen de condemnatio volontaire te decreteren voor de weth alhier, gelijk oock den cautionaris die als ppael sal verobligeert wesen, den welcken tot effect dier renonceert aende benefciens ordinis, divisionis et discussionis, van welke crachte hij bij ons sal worden gecertioneert (?), met constitutie op alle thoonders ad realisandum ubique soo wel als tot voors : decreteringe.

Blz. 3. Dat hij den prijs sijner obtentie sal tellen de hellichte ontrent paeschen, en d'andere bij t'expireren van t' jaer sijner obtentie in goeden ganckbaeren gelde volgens H. Mts placcart in handen van den geenen als sal geordonneert worden.

Sulcx sonder eenige exceptie ofte hoepe van quijtslaghe op wat pretext het oock soude moegen wesen.

Dat den obtenteur sonder diminutie van prijs van obtentie sal promptelijck tellen aen den Boede Nicolai eenen gl: voor publicatie, uijtroepen ende eenige orders te houden, in t' placeeren op den meert.

Dat den obtenteur oock sonder diminutie van prijs hem sal procureren, de hiertoe noodige manden, dewelcke hem naer verstrijck des jaers sijner obtentie sullen verblijven voor sijn eijgen.

Blz. 4. Dat den obtenteur sal eede doen van egaele ende getrouwe manden te gebruycken, mitsgaeders dat hij getrouwelijck voor elck een sal uijtmeeten.

geschrap- Dat den obtenteur den prijs voors: sal tellen in goeden te ali- ende ganckbaeren gelde volgens Haere Majts Plaecart in handen van nea. den genen als bij de Regeerders sal worden geordonneert.

Reserverende dese conditiens te moegen vermeerderen, verminderen, ende veranderen totten stocken-slagh exclusijs.

Ende naer lecture ende explicatie deser worde voors : meeten geexponeert

Jacob Nijssen offereert	fl: 15 - 0 - 0
Theodor Vroenen	20 - 0 - 0
Jacob Nijssen	25 - 0 - 0
voors; Vroenen	28 - 0 - 0
Jan La Croix	30 - 0 - 0
Theodor Vroenen	31 - 0 - 0
dito La Croix	32 - 0 - 0
dito Vroenen	35 - 0 - 0
Jacob Nijssen	40 - 0 - 0
Theodor Vroenen	41 - 0 - 0
Jacob Nyssen	42 - 0 - 0
dito Vroenen	44 - 0 - 0
Jacob Nijssen	45 - 0 - 0
Theodor Vroenen	46 - 0 - 0
Blz. 5. Jacob Nijssen offereert	50 - 0 - 0
Theodor Vroenen	51 - 0 - 0
Jacob Nijssen	52 - 0 - 0
dito Vroenen	53 - 0 - 0
Jacob Nijssen	54 - 0 - 0
voors: Vroenen	55 - 0 - 0
Jacob Nijssen	56 - 0 - 0
Theodor Vroenen	57 - 0 - 0
Jacob Nijssen	60 - 0 - 0
voors : Vroenen	61 - 0 - 0
Jacob Nijssen	62 - 0 - 0
Theodor Vroenen	63 - 0 - 0
Jacob Nijssen	65 - 0 - 0
Theodor Vroenen	66 - 0 - 0
Jacob Nijssen	67 - 0 - 0
Theodor Vroenen	68 - 0 - 0
Jacob Nijssen	69 - 0 - 0
Theodor Vroenen	70 - 0 - 0

UYTGAEVE DER WORTELE 1753-1784

Data	Opbrengst	Obtenteur
-----		
f. st. o.		
28 8bris 1753		
2 9bris 1754		Gerard Burgers
31 8bris 1755		"
30 " 1756		"
2 9 " 1757		Paeschen Nellissen
30 8 " 1758	40 - o - o	Cruts Vaessen °
30 " 1759	36 - o - o	Jean François de Befve
30 " 1760	24 - o - o	Gerard Burgers
30 " 1761	20 - o - o	"
30 " 1762	15 - o - o	Jean Larondelle
28 " 1763	24 -10 - o	Emanuel Demollin
20 " 1764	35 -10 - o	Gerard Raescoop °
24 " 1765	28 -10 - 0	Cruts Raescop
25 " 1766	56 -10 - 0	"
24 " 1767	17 - o - o	"
29 " 1768	73 - o - o	Jacob Nyssen
26 " 1769	20 - o - o	"
25 " 1770	70 - o - o	Theod. Vroenen ° (zie copie)
23 " 1771	83 - o - o	Joseph Guerens °
30 " 1772	58 - o - o	La Croix Jan
29 " 1773	97 - o - o	"
28 " 1774	93 - o - o	Poulus Collins
28 " 1775	38 -18 - o	"
30 " 1776	40 - o - o	"
31 " 1777	100 - o - o	" (inzet 20-o-o)
20 " 1778	55 - o - o	Nicolaas Batholomé
30 " 1779	92 - o - o	Paulus Collins
26 " 1780	93 - o - o	"
31 " 1781	99 1/2	"
30 " 1782	51 - o - o	"
29 " 1783	64 - o - o	"
30 " 1784	30 - o - o	"

° konden niet schrijven.

Opmerkingen :

Het hoogste bod was 100 f. in 1777.

Het laagste 15 f. in 1762.

Gemiddeld bod : 54 F.

Gemiddeld moest de obtenteur, aan 1 oortje de mand, 4.320 manden in het jaar (of 83 iedere marktdag) meten, alleen om zijn pacht te dekken.

In het beste jaar resp. 8.000 manden of 150 per week.

De totale opbrengst moest vanzelfsprekend ook nog zijn eigen loon en dit zijner helpers dekken.

Buiten de grote schommelingen in het pachtgeld, blijken zich in deze tak, in de loop van de behandelde jaren, geen abnormale feiten te hebben voorgedaan.

B. HET MERKTVAET (CORNVAET).

Het oudste dokument, in bundel 141 voorhanden, dagtekent van 23/3/1664 en luidt, kort en bondig, als volgt :

"Verpachtinge van het cornvaet gedaen overmits Schoutet, Schepenen ende régleurs van Aubel op heden den 23 Marty 1664 voor een iaere beginnende metten dato deser ende sulx onder de condittien van voorgaende iaer.

"Ende is ingestelt op 130 f.

"Ende is voor de voors somme verbleven aen

"Tossaint Willems ende Jan Driessen/borg".

De verplichtingen die de obtenteur van het cornvaet op zich nam, worden achtereenvolgens omschreven in de proces-verbalen waarvan uittreksels volgen.

Betr. pachtgeld, munt van betaling, borgstelling.

Zitting van 29/4/1752.

"Den obtenteur sal betalen vijff en twintigh guld: swaer lbnts wissel gelt aen sijner Mats Rentmr van de domeynen voor rechten van d'octroy die hem onder quitantie sullen gevalideert worden..."

"dat den obtenteur sonder diminutie vanden prijs van obtentie promptel: sal tellen acht guldens voor costen van conditien, uytgaeve publicatie..."

"ende mits den obtenteur gehouden is alle jaeren den prijs der vruchten te verclaeren om daer op de fractie in sijne Mats Tholcaemer te slaen, sal denselven eedt presteren van sich daerinne ende het voorder bewint van zijn employ, getrouwel: ende naer conscientie, mitsgaeders voor de welvaert deser gemeente, ende van 't publyck te quyten ://: "

"dat bij geval den obtenteur niet en conde sommarie stellen suffisanten cautionaris, bij dijen gebreeke het kornvaet sal volgen ende toegeschreven worden aen den lest voorgaenden hooger ten prijse bij hem gehooft geweest overmits stellende de gerequireerde cautie, ende om hieromtrent in geene swaerigheyt te geraeken, sal ieder hooger sijne cautie hebben te verclaeren ende voor te brengen om 't oordeelen, van de justificatie: faute dijer rejectie van derselfs hooghe;...

Nota :

Obtenteur op 29/4/1752 was Baltus Deumens voor het bedrag van 1.070 g. "metten stockenslagh". Zijn borg Jan Deumens.

Zitting van 30/4/1756.

"dat hij zijn betaeling sal doen in goeden alhier bij sijner Mats placcaerten gereguleerden ende ganckbaeren gelde, men wilt seggen, dat men // bo- ven de speciens bij sijne Mats placcaert van 19 7bry 1749 geevalueert: / geene andere en sal accepteren, als alleen de gene, soo ende gelijk deselve geevalueert zijn indem Maestr: almenack van naest voorleden jaere gedrukt bij Hend; Landmeeter, ende..."

Zitting van 38/4/1757.

De tekst van 30/4/1756 wordt gewijzigd als volgt :

"voor dese provincie ende landen van Overmaese gereguleerden gelde..."

Betr. Data van afbetaling.

Zitting van 30/4/1783.

"... den eersten op 20 july : den 2den op 10 8br en den 3den op 't eynde van dit loopende jaer..."

"dat hij sijne betaeling sal doen sonder exceptie ende hoepe vanden minsten quitslag ofte gratie op wat pretext ofte onverhoepden voorval 't oock soude moegen wesen 't zij bedenckelijck ofte onbedenckelijck vertijgen sonder reserve".

Zitting van 29 Xbris 1786.

"dat hij den prijs van obtentie sal betaelen in egaele termijnen van drij tot drij maenden".

Betr. Materiaal.

Voor wat het materiaal nodig bij het uitoefenen van zijn ambt betreft, wordt voorgeschreven :

Zitting van 2/5/1762.

"dat den obtenteur bij 't expireren van 't jaer sijner obtentie sal re-produceren alle vaeten strijcken ende wannen alhier in regeringe als hem op heden ter handt sullen gestelt worden ende overlevert toebehoorende aen dese gemeente..."

Zitting van 26/4/1775.

"... welke vaeten den obtenteur op sijne costen in eene gesloote plaetse sal stellen opdat deselve door de weeke niet gebruyckt worden door particulieren"...

Zitting van 30/12/1783.

"... dat den obtenteur of eenen der geemployeerden sal assisteren gratis aen 't hermeten der vaeten door 't jaer, soo dickwils als daertoe sal aensogt worden".

Betr. Verklaring der Prijzen.

De obtenteur is er toe gehouden regelmatig aangifte te doen van de vastgestelde prijzen.

Zitting van 29/4/1771.

"... ende mits den obtenteur gehouden is alle jaeren den prijs der vruchten te verclaeren, om daer op d'effractie van H. Mayts Tholcaemer te slaen, sal den selven eedt presteren van sich daerinne en in 't veerder be-win van zijn employ getrouwel: ende naer conscientie mitsgaeders voor de welvaart deser gemeente ende van 't publyck te quyten, overmits sich confirmerende in 't heffen aen 't oudt gebruyck, van een oordt voor 't meeten van elk vaet.

Zitting van 27/4/1781.

"... ende alle meertdaegen den prijs der graenen sal door den obtenteur mit drij assistenten ter grefie aengegeven worden dienenden ten eynde der vs effractie".

"dese exposst gemodereert tot dijen: dat den obtenteur alleen den prijs sal declareren naer sig tervoren geïnformeert te hebben bij d'assistenten over desen selven prijs".

Zitting van 29/12/1785.

"immediatie naer 't opheffen van den meert" moet de obtenteur de prijzen van het graan aangeven.

UYTGAEVE VAN HET CORNVAET

(Overzicht van 10 tot 10 j.)

Data	Inzet	Uytgaef	Obtenteur
	f.	f.	
27/3/1667		130	Tossaint Willems
30/4/1688	100	223	Lennert Daemens.
1699	100	160	Lendert Gouders
1710		350	Jan Olivier
1720	655	830	Clemens Ernst
1730	800	765	Louis Geurden
1740	800	903	Hendrickx Cnops
1750	800	1.520	Francis Cossen
1760	1.000	1.195	Baltus Deumens
1770	1.000	1.440	Arn. Van Rey
1780	1.000	1.310	H. Collins
1787	1.000	1.125	Joh. Ger. Linssen

Opmerkingen :

Wij hebben hierboven de uitslagen van 10 tot 10 jaar vermeld.

Niettemin geven we hierna nog enkele van de hoogste aanbiedingen :

1772	1.625 f.
1774	1.615 f.
1776	1.730 f.
1782	1.715 f.
1786	1.615 f.

Van 1667 tot 1776 is de opbrengst van het cornvaet gestegen met ca. 135 %.

In 1667 moest de obtenteur aan 1 oortje het vat, 10.400 vaten meten om zijn huurgeld in te halen. In 1776 : 138.400 vaten of 2.660 per marktdag.

138.400 vaten corresponderen, aan 30 L.712 het vat, met 4.250.440 liter graan.

Bij deze cijfers dienen de lonen van obtenteur en helpers, de materiaal-kosten, enz. gerekend, om een min of meer juist idee te hebben van de omzet van granen op de markt van Aubel in de eeuw voor het Ancien Régime.

Materiaal.

De akte van 2/5/1762 vermeldt "vaeten, strijcken ende wannen". Wij kennen nog wel de wan, platte, brede mand met 2 oren om het graan te ziften, evenals de wanmolen.

De strijcken zijn de latten waarmede het gevulde vat gelijkgestreken werd. Verschueren : Modern Woordenboek, geeft blz. 1124 : strijkel - strijkelstok bij het meten van het koren.

ARCHIVES DE L'ETAT
A L'ORIGINE

Verordeninghe van Schouten
Schippen ende Begeorders
der Banche van Anbel

Op den 12 aprilis 1720.

Op naezgewoonte ende naer voorgaende
herkenninghe opgesteeken ende ten
hoogheidsvredende verpacht het streecken
besien van deen onseben vrien merke
beginnende den vijftienden maj naest
toemende ende eyndegende ten
viertienenden maj volghende, onder
conditie en voorwaerdere dat den
obtenteur voor sijne obtentie van een
iaer sal hebben te stellen goede,
d'waanchbaere ende fidelispoire cantie,
de welke daer voor sal wesen
executabel als publice penninghen
sijnt crachte van condemnatie volontaire
van dese justitie, waer aen den
obtenteur sal onderworpen sijn ende
blijven, dat de betaelinghen daer van
in drie egale termijnen van vier tot
vier maanden sal moeten geschieden,
op pene als voor ter ordonnantie
van dese begeeringhe, ende dat
sonder eenighe exceptie oft seghen-
honden op wat pretext oock de
gratie oft gijtslagh conuen geschiet
ende geformeert worden, waer op //

Den dorps: abtenaar van nu af
vertejght ende is rjen volghens
ingesteld ad _____ 400 gulden

Jan Olivier presenteert _____ 300

Lennert gillet _____ 320

Jan Olivier _____ 350

Lennert gillet _____ 355

thonis goblet _____ 360

Lennert gillet _____ 365

Ende is aenden felden verbleven als
meest biedende. Act: vt supraj

Dit is het + tecken van Lennert
gillet

Quod aff. Mamut

G. J. A. J. J. J.

J. J. J. J. J.

J. B. J. J. J.

J. J. J. J. J.

J. J. J. J. J.

J. J. J. J. J.

J. J. J. J. J.

J. J. J. J. J.

J. J. J. J. J.

C. HET VERCKENSBSIEN.

- - - - -

Wij publiceren hierbij in fotocopie het verslag der "Vergaedinghe van Schouteth, Schepenen ende Regeerders der Bancke van Aubel op den 12 aprilis 1718."

Eén uitdrukking vraagt enige uitleg :
fideiussorie cautie - mobilia et immobilia fideiussoria -
"een jaar lang vormen deze bezittingen een waarborg.
(cfr. Limburgs Verleden - Rechtsleven, blz. 325).

De lezer gelieve kennis te nemen van bijgaande fotocopie alvorens tot verder lezing over te gaan. Uit verder aanbestedingen lichten wij hier en daar een passage die deze teksten ofwel wijzigt of aanvult.

Zitting van 5/3/1665.

De verpachting van 5/3/1665 vermeldt de taksen door de besieder te heffen : "ten tweeden dat van yeder vercken geduerende dit geheel iaer, dat op den voors, mert sal vercocht worden, sal gegeven worden aenden pachter twee stuyvers sonder dat yemandts daervan sal exempt wesen, t' sij inwoonder oft vreemdelingh, coopman of andersints, behoudelijck vijfthien voor St-Hubrechts dage, ende vijfthien daegen daer naer, sal hij prouffysteren van elcke vercken vijf stuyvers".

Jan Bloom bekwam het besien voor 146 gulden.

Van 1709 af worden de termen "Vuytgaff" of "Vuytgaeve" gebezigd in plaats van "verpachtinge".

Van ca 1730 af behelzen de voorwaarden "dat elcke hooghe sal wesen ten minsten thien stuyver".

Zitting van 2/5/1760 schrijft voor :

"dat den obtenteur sal eed doen van sich getrouwel: te quiten in 't besien der vercken, ende de geene onreyn vindende te teecken op dat men se kennen can".

Zitting van 26/4/1775 :

"dat den obtenteur den prijs van zijn obtentie sal moeten tellen in luycker cours".

Dezelfde formule komt voor op 29/4/1776 en op 27/4/1777.

Zitting van 1/5/1782.

De obtenteur "sal de prijs van obtentie tellen, de helligte t' Alderheyligen misse ende d'andere helligte bij t' expireren van 't jaer".

Zitting van 30/12/1783.

"dat hij den prijs zal tellen in goeden, ganckbaeren geldē, in luycker cours,

te weeten de helligte St-Jans misse en d'andere helligte 't allheyligen dat voor de verckens sal inbeuren ende heffen op den voet, te weten...

N.B. Hoe kwam het dat Aubel, na zoveel jaren uitsluitend naar Maastrichter cours gerekend te hebben, nu naar Luycker cours overschakelde ? "Gedurende de Hollandse Oorlog van 1672-'78 gingen zij van de "ene in de "andere hand over, nu eens bezet door de Fransen, dan weer door de Staatschen", de Keizerlijken of de Spanjaarden" (Algem. Geschiedenis der Nederlanden VIII. Het Prinsbisdom Luik. blz. 210). De markt van Aubel behoefde een zo groot mogelijke stabiliteit der munt, die ogenschijnlijk in het Prinsbisdom aanwezig was.

UYTGAEVE VAN HET VERCKENSBESIEN

(Overzicht van 10 tot 10 jaar)

Data	Inzet	Uytgaef	Obtenteur
	f.	f.	
1699	141	240	Lina Gillet
1700		160	"
1705		140	Lennert Gillet
1710		140	Steven Gillet
1720	240	310	"
1730	270	225	"
1740	200	302	Leonardus (Lina)
1750	200	352	" Gillet
1760	200	265	"
1770	50	172	"
1780	160	286	Nic Bartholomé
1787	150	226	Nellis Gillet.

Opmerkingen :

- in het beste jaar (1750) moest de obtenteur, zonder rekening te houden met zijn, kosten van materiaal, van helpers, eigen verdienste, enz. minstens 7.040 varkens ter markt krijgen.
- in het slechtste (1705) minstens 2.800 stuks.
- maar de opeenvolgende namen van ontenteurs te oordelen moest dit werkje een soort familiezaak der "Gillet" geworden zijn.

In ons volgend nummer behandelen wij de moeilijkheden die de marktuitbating herhaaldelijk medebracht.

Tevens het volledig inventaris van de aanwezigen op de markt op 26 7bris 1763.

ONZE OVERMAASGEMEENTEN
en de
POLITIEKE EN GODSDIENSTONLUSTEN
in de
TWEEDE HELFT DER XVI° EEUW

III

GRAAFSCHAP DALHEM

In onze vorige bijdragen gaven wij een overzicht van de sancties door de Spaanse overheersing toegepast in de dorpen gelegen in de N.O. hoek van de tegenwoordige provincie Luik, met name Hombourg, Montzen, Hendrikkapelle, Teuven (Beusdaal) (1).

Hierna vindt de lezer de "confiscaties" in de "duytsche banken" van het graafschap Daelhem, nl. de huidige gemeenten 's-Gravenvoeren, St-Martens en St-Pieters Voeren, Moelingen, Aubel, Berneau.

In voetnotas verwijzen wij naar de overeenstemmende plaatsnamen, heden ten dage nog in gebruik.

De personen en plaatsnamen hebben wij, voor meer klaarheid, met hoofdletters geschreven, niettegenstaande dit in het handschrift uit 1581-1582 niet het geval was.

Met hetzelfde doel geven wij vooraf uitleg omtrent enkele verouderde woorden.

Wij kregen inmiddels inzage van een bijdrage door Z.E. Pater M. Dierickx S.J. gepubliceerd in "Streven" onder de hoofding "Alva in de Nederlanden. Een nieuw beeld" (2). Aan de hand van de persoonlijke briefwisseling van de geduchte hertog, door een zijner nazaten in Spanje gepubliceerd, zouden wij verplicht zijn ons oordeel over de persoon Alva te milderen.

Niettemin aanvaardt steller de thesis van A.L.E. Verheyden, volgens dewelke "12.304 gedaagden (voor de Bloedraad) van wie er 8.957 op de confiscatielijsten voorkomen, wat een executie, verbanning of veroordeling bij verstek veronderstelt, terwijl hij er 1.073 als geexecuteerden aanstipt".

Verder citeert hij Dr Braekman die besluit dat ongeveer 100.000 Belgische emigranten ons land verlieten tussen 1522 en 1650, van wie 35.000 tijdens het bewind van Alva.

---

(1) Heem nr. 5-6/1965.
nr. 1/1966.

(2) Alva in de Nederlanden - Een nieuw Beeld, in Streven van Febr. 1965, blz. 429-441.

Enkele notas betr. de hiernavolgende teksten :

- quoyere - quo-yere - co-hiere - kohier - lijst van aangeslagenen.
- jaerlx - jaarlijks.
- reeckeniy - rekening.
- gemeynte - gemeente - woeste, meest heidegronden ter beschikking van alle gemeentenaren.
- coolhoff - moestuin. In dialect "kollef".
- in wase - weide. Dialect : waas - graszode.
- erve, erfs - onroerend goed.

Enkele maten, volgens Ruwet's "L'Agriculture et Les Classes rurales sous l'Ancien Régime".

Vlaktematens :

bunder -	87 a 17814
Klein morgen	21 a 7945
(groot) morgen	32 a 69175
vierdel	5 a 44863

Inhoudsmaten :

Mudde van Maastricht	560 L 16
vat	23 L 34

HIERNAER VOLGEN DE DUYTSCH (1) BANCKEN
ONDER SGREVENDAELHEM.

Onder die hooftbancke Sgravenvoeren.

---

de goeden van Gielis Wilhem Beynen (2) zoen ende van
zijne huysvrouwe ende van zijnen broeder Goert.

---

van omtrent twee ende een halff / bunder erve waeraff de meestendeel / is
winnende landt ende de / reste bedragende omtrent een morgen / is weyde.
Item noch tusschen de / negen en thien bunders erve / wesende meestendeel
winnende / lant ende maer omtrent drije / morgen weyde al tsamen gelegen /
tot vlvelt (3) onder de voirz. / bancke ende toebehoort hebbende / de
voirz. Gielis ende sijnder / huysvrouwe van welcke voirs. / parcheelen dese
rendant niet en heeft / ontfangen midts nyemant de selve / en heeft begheren
te hueren. Daeromme hier niet.

de goeden van wijlen Peeter Henskens.

---

van Margriete Henskens, die welcke / volgende die voirz. quoyere houdt / in
pachtinghe voir eenen termijn / van zesse jaeren innegegaen / te St Andries
Xbe LXXX, seker / verbrande heerstadt (4) gelegen te / Vueren met hoverijen,
weyde ende / ackerlanden al gelegen aldaer te / wetene die voirz. verbrande
herdtstadt die plach ghenaept te / zijne die Zwane (5) metter weye / groot
omtrent twee ende een halff / bundere ende den block landts / groot een
halff bunder daeraen gelegen /
Item noch een bunder lants gelegen / op de hooge voere (6) Item noch een
halff bunder lants gelegen int meren / velt (7), ende noch een derdendeel /
van eenen bunder lants gelegen op te Sier (8) ende noch twee bunderen lants
in eenen stucke gelegen boven / Voeren aenden berch (9), ende bij der / ge-
meente aldaer, midts jaerlx / betalende voir elck bunder / weye acht dalers
tot fertich stuyvers tstuck ende elck bunder / landts vier gelijcke daelders
/ des moet zij de commende daervuyt / gaende betalen ende voer elck / mudde
spelten maer corten eenen / daler.....
van zeker landen gelegen tot Schoppem (10) / oft daeromtrent waeraff men ge-
durende / den tijt deser reeckeny eyghne / specificaen en heeft connen ge-
crygen, toebehoort hebbende.....

de goeden van Gielen Steylen.

---

van een huysken met een hoffken / groot omtrent een halff derdendeel / van
eenen bunder gelegen binnen St / Mertens (11) toebehoort hebbende de / voirz
Gielen, want niemant / tselve en heeft begheren te hueren / binnen tijde de-
ser reeckenynghe.

de goeden van Willem Kerstiaens zoen van Vorsen (12)

---

van het vierendeel vande proprieteyt / van omtrent vijff morgen hoffs / ende omtrent drie bunderen lants / toebehoort hebbende den voirz. / Wilhem, want zijne moedere / binnen tijde deser reeckeny noch / is geweest in den leven besittende / haere goeden in tochte (13).....

de goeden van wijlen Peeter Mussche ende wijlen Peeter, ende Thonis Jan ende Wynandt zijne zoenen.

---

van zeker winnende landen groot / tusschen de zesse ende zeven / bunderen erve oft in zulcke groote / als die gelegen zijn binnen den / dorpe van Voeren. Item van / een huys gestaen te Voeren aende / kercke met omtrent drie groot / roeden hofte daer gelegen, ende / van de drie vierendeele van / een ander huys, ende hof mit / schuere stallinghe ende eenen boomgaet / tsaem groot omtrent den derdedeel / van een bunder liggende aldaer / tusschen Jan Gribbens huys ter / eenre ende Jacop Erma ter / ande ende toebehoort hebbende / de voirz. partijen, want dese / .....
van zekere bongart groot omtrent / vier groot roeden gelegen te Voeren / tusschen Dierick Blanckaert ter / eenre ende Goert ter Straten / (14) ter ander zijde toebehoort.....

Renten.

van Gielis Bieren (?) die welcke / volgende de voirz. quoyere / plach jaerlijcx schuldigh te zijne / den voirz... op zijne goeden / gelegen tot vlvelt (3) eene rente / van een mudde spelten...

de goeden van Goert Axten van Werst (15)

---

van de vierdepart van een huys ende / hof, met zeeker landt groot / tsamen omtrent een half bunder / toebehoort hebbende den voirz. Goert, want nuymant tselve / derdedeel en heeft beghere te / hueren.
Daeromme hier

Niet

de goeden van Franck Reepen.

---

van zeker huysken ende hoofken / groot omtrent vier roeden gelegen / tot Oist (16) toebehoort hebbende / den voirs. Franck want nyemant / tselve en heeft begheren te hueren / geduerende de tijt deser / reeckeny.....

de goeden van Claes Craesborne (17)

---

vanden vij^e deel van de goeden hem / achtergelaten bij Damel Craesborne / zijne broedere, te weeten van / een huys met zijne hove weyde / ende andere toebehoorten groot / omtrent drij morgen gelegen onder de Bancke van Bonbay (18), met diversche meuble goeden toebehoort.....

(18) de goeden van Nelis Kerstiaens.
-----

van de zeven of acht roeden boomgaerts / met omtrent drije morgen lants / toebehoort.....

de goeden van Gielis Dries Conincx zoen op de heyde (19).
-----

van den zesdedeel in huys ende hoff / groot omtrent een half bunder...

de goeden van wijlen Willem op Snaubbersberch (20)
-----

van zekere beempden ende landen / gelegen in diversche stucken op / Snauwersbergh groot omtrent / drije bunderen, toebehoort hebben / de de voirs. wijlen, want neymant / de voirn. parcheelen en heeft begeren / te hueren als blijktt bij den / voirn. quoyere.....

de goeden van wijlen Henrick Tserveels Henricx soen.
-----

vande zevenste gedeelte, in huys / ende coolhoff gelegen binnen Voeren / ende noch van zoo in wase / als lande omtrent drije morgen / erfs, toebehoort.....

van zijn kintsgedeelte met zijn / prerogative in zeker pachthoff (21) liggende tot Berne (22) ende sorterend onder het manhuys van Daelhem / Waer- aff de voirn. henrick / leendragend was (23), want dese.....

Onder Moelingen.

de goeden van wijlen Gilet Gilkenet ende van zijnen kinderen.
-----

van zeker quaet huysken gestaen / onder Moulingen daer- aff de voirn. / Gilkenet zoude wesen tochtener (24) ende zijne voirs kinderen proprieta- risse / want dese rendant.....

de goeden van Anthuenis Bockhant.
-----

van het vierdepart van een cleyn / vervallen huysken met zijn toebehoorten / gestaen te Moulingen zijnde op / hem en zijn consorten / gesuccedeert van zijn ouders / want.....

de goeden van wijlen Lencken Neesen.
-----

vanden derdegedeelte van eene verbrande / herstadt (4) mit haere toebehoorten / gelegen tot Moulingen aende plaetse groot omtrent een groot roede. Item /

noch van drije ende halve groot / roede landts in twee stuckskens / liggende
aldaer Ende van noch / omtrent twee ende een halve groote / roeden weyde gele-
gen aldaer toebehoort /.....

Onder Berne. (22)

de goeden van wijlen Lenart Fredericx.

van eenen huysen ende hoff met / zijn toebehoorten groot omtrent / eenen mor-
gen gelegen tot Berne / toebehoort.....

Renten.

van Lambrecht inden Wyer (25) / Anna Wolters die welcke / volgende die voirn.
quoyere / plach jaerlycx schuldich te zijne / de voirn. wijlen op IIIz mor-
ghen / landts gelegen tot Bonbay (18) eene / rente van twee vaten spelten /...

de goeden van wijlen Dries Proenen Janszoen.

vandie helft van een huysken / mit een hoffken groot omtrent / drije groote
roeden gelegen tot / Berne inde Neerstraet (26) toebehoort.....

de goeden van wijlen Jan Arents.

vanden derdendeel van de proprieteyt / van een huysken met een coolhoffken /
ende boomgaerdeken groot omtrent een / halve morgen gelegen op de grave (27)
binnen Berne, toebehoort hebbende / den voirn. wijlen want zijne / moedere
Tryne geduerende de / tijt deser reeckeny noch heeft / geleeft ende haere goe-
den in tochte (24) / beseten.....

de goeden van Lenart zoen van Lenart opden hantponre (28).

vande vijfde deel vande proprieteyt / van een huysken met een roede / hoff
daeraen gelegen onder Berne / toebehoort hebbende den voirn. / Lenart, want
Marie zijne / moeder geduerende die tijt deser / reeckeny noch heeft geleeft
ende / de voirs. goeden in tochte beseten.

de goeden van Jan Meesters.

vanden vierdegedeelte van zeker / huysken met een coolhoffken gelegen / tot
Berne.....

Onder Aubellen.

de goeden van wijlen Dierick Schrijnemaecker.

van Neelys des voirs. wijlen / Dierick broedere, die somme van / dertich pon-

den vier schell arts (29) ende dat voer tgebruyck / van omtrent thien morgen weyde met / een stuck van eenen ander huys / gelegen binnen Gorchum (30) toebehoort.....

de goeden wijlen Olivier Henricx zoen op de Prevents (31)

---

vanden vijffde deel van de goeden / achtergelaten bij wijlen Henricx voirs. zijnde alnoch / gebleven ongedeylt tusschen hem ende zijnen deylgenooten, te weten / van huys ende hoff gestaen ende gelegen inde Prevents, groot omtrent / drij morgen. Item noch van een beempdt gelegen oock inde Prevents / Item van noch eenen beempdt gelegen aldaer bij den groot beempdt / voirs. groot omtrent drie morgen schaers (32), item van noch omtrent / drie morgen driesch gelegen ter Heye (33), item van noch een stuck / landts groot een bunder schaers gelegen int bunderholt (34), item van / noch eenen morgen gelegen aldaer / item van noch omtrent een bunder / landts, geheeten die schaperie (31) ende van noch een bunder lants opte / zegel (35) al onder dese bancke gelegen, van welcke voirz. vijfde part, toebehoort hebbende den voirn. wijlen dese rendant / niet en heeft ontvangen mits alle de voirz. partijen hebben ledich / gelegen, behalve tvoirs, huys ende hoff dewelcke gebruyckt wordt bij / Claes op de Maeshoff (36) van Aubel man van Martine Henricx dochter / op de Prevents die daer op is gecomen omtrent den beginne van jaer LXXXI mitsgaders / bij Willem Matthys van Clermont als man van neeste zuster des voirs. / Olivier ende Martine die daer op gecomen is tanderheyghemisse Xb° LXXXI Ende / voirz. beempden zijn gebruyckt binnen den jaer LXXXI ende voirz. Claes Willem / ende der huysve van Alexis oick broeder des voirz. Oliviers zonder dat men de / selve goeden heeft kunnen verhueren als vercleert is bij den voirs. quoyere.....

de goeden wijlen Daem Henricx zoen op de Prevents.

---

van Frederijck zoen wijlen Claes / van Aubelen die welcke volgende de voirn quoyere plach / jaerlycx schuldigh te zijne de voirn wijlen op zijn huys / ende hoff gelegen te Greet (37) dat derdendeel van thien daelers..... / erffelyck..... van huysken van St Jansrade (38) / die welcke volgende de voirs quoyere plach jaerlicx / schuldich te zijne de voirn wijlen dat derdendeel van / een mudde spelten.....
van Baltus van Aubellen, die / welcke volgende die voirn. quoyere, plach jaerlicx schuldich / te zijne den voirn wijlen dat derdendeel van eene rente van / drie vaten 1 qrt spelten.

Onder die bancke van Eysden.

---

de goeden van Urlich bastaert zoen Urlich van Sint Mertens Voeren.

---

van eenen cleynen huysken met een cleyn / plecxken daeraen staende binnen der voirs. vreyheyte, ende noch omtrent drie / groot roeden hoffs, oock daer

binnen / ende buyten gelegen toebehoort hebbende / den voirn. urlich van wegen zijne / huysvr.

N.S. Wij hadden het genoeg de in bovenstaande teksten voorkomende talrijke plaatsnamen te vergelijken met deze opgetekend door :
Dr. J. Langohr in Le Nord-Est de la Province de Liège et le Canton d'Eu-
pen. Brugge 1933. en
Dr. A. Boileau in Enquête dialectale sur la Toponymie germanique du N.E.
de la Province de Liège. Liège 1954.
Verder maakten wij dankbaar gebruik van :
Limburgs Verleden Deel I. Maastricht 1960 bijdragen :
Sociaal-economische Geschiedenis, door Prof. Dr. Ch. L.M. Thurlings en
Drs. A.A. P. van Drunen,
Uit het Rechtsleven tussen Jeker en Niers, door BH.D. Hermesdorf.

- 1) door "duytsche" banken wordt hier vanzelfsprekend de Nederlandstalige (diese) banken van Daelhem bedoeld.
- 2) wij hebben getwijfeld of wij hier Beynen of Heynen moesten lezen.
- 3) vlvelt - afkorting - het was ons niet mogelijk deze plaatsnaam die herhaaldelijk terugkeert, te identificeren.
- 4) L. vermeldt "gebrande grebbe".
L.V. blz. 242 nota 100 : hertschap en heerdgang als een van de benamingen aan weideplaatsen gegeven.
- 5) de zwaan, hoeve nabij de Kinkenberg.
- 6) de hoge Voer. B. geeft nog "hoog voor".
- 7) merenvelt - veld van Mheer. B. kent nog : Mheerenbeemd, Mheerendelle, Mheerenweg.
- 8) Sier - kom niet meer geïdentificeert worden.
- 9) bergh - B. geeft maar even 15 plaatsnamen op met "berg", o.m. "a gene berch".
- 10) Schoppem - belangrijk gehucht.
- 11) St-Martens Voeren.
- 12) Vorsen (moeilijk leesbaar) - Veurs onder S.M. Voeren.
- 13) in tochte - in vruchtgebruik (L.V. blz. 273).
- 14) ter straten - B. citeert een tiental oude straat-benamingen.
- 15) Werst - Weerst - Warsage.
- 16) Oist - Oost bij Eysden (Ned. Limburg).
- 17) in Warsage ontmoeten we de plaatsnaam Krasbor (B).
- 18) Bombaye - Bolbeek.
- 19) op de heyde. B. citeert "op Heienrot" (ontginning op de heide)

- 20) Snauenberg - hoeve. Cfr. Heem 6/1959 met bijdrage door Mr. J. Belonje "Snauwenberg".
- 21) prerogatieve - bepaalde voorrechten die hij op dit pachthof kon doen gelden bv. L.V. citeert blz. 257 "dat ouders ter gelegenheid van transakties, waarbij zij mede namens minderjarige kinderen optraden, de toezegging doen hun kinderen, meerderjarig geworden, ertoe zullen aanzetten hun goedkeuring alsnog aan de transakties te hechten".
- 22) Berneau - werd 1580 nog bij de dietse gemeenten gerekend.
- 23) Leendragend - viel voor het volbrengen van zijn verplichtingen als leenman van bedoeld pachthof onder het manhuis van Daelhem.
- 24) tochtener - tochtener of tochtenerse, houder van goederen in vruchtgebruik. L.V. 273.
- 25) er is een wijer op Altenbroek en op Ottegroeven.
- 26) Neerstraet, wordt door L. niet meer vermeld.
- 27) grave, idem.
- 28) hantponre, idem.
- 29) Arts - Artois. Munten geslagen in de befaamde munthuizen van Artesie (Arras).
- 30) Gorhez, gehucht met kasteel.
- 31) prevents - hoeve en vochtige landerijen (B). Zulks wordt bevestigd door de verder voorkomende benamingen "driesch" en "schaperie", niet meer voorkomende plaatsnaam die verwijst naar vroeger schapenkweek en de daarbij horende weiden, heiden, schaarhout, enz.
- 32) schaarhout.
- 33) B. noteert Heyerstraat.
- 34) hunderholt - niet meer te identificeren.
- 35) opte zegel - idem.
- 36) Maeshof - nog door L. opgetekend.
- 37) greet - L. Noteert "ter greet". B. "i gen graet" Off. Graat of Graet.
- 38) St-Jansrade - St-Jansert - St-Jean Sart, onder Aubel.
- 39) Eysden, Ned. limburg.
Wij citeerden ten uitzonderlijken titel deze confiscatie omdat ze betrekking heeft op een persoon afkomstig uit St-Martens-Voeren.
Bastaard - kind uit tweede wettelijk huwelijk (L.V. 314).

LES DE LA SAULX DU DUCHE DE LIMBOURG

Les de la Saulx - de Lassaulx et de Lassain.
des Duchés de Limbourg
et de Lorraine
ainsi que du Comté de Hainaut.
par
Jules Vercken de Vreuschemen.

Fin.

- de VIII - 6 x K
- 14-15) Anne-Gertrude, °Cochem a/Mosel 29.IV.1817. + Kelberg 9.1.1890, = Adenau 20.V.1839 Clemens Wenzelslaus Keiffenheim, Notar; ° Daun 17.XII.1791, + Adenau 18.VI.1864.
- 16) Gertrude-Sophie, °Aremberg 22.8.1818, + Aremberg 1818.
- 17) Frederique-Wilhelmine, °Aremberg, le 1.XII.1819, + Vallendar 27.V.1896.
- 18) Hubert-Josef, °Ahrenberg 26.III.1821, + Zabern, 22.XII.1884, kaiserlicher Oberförster, = Merzig a.d.Saar 7.11.1849 Catherina Bauer, °Merzig 9.XII.1825, + Neu Breisach 15.V.1887.
- 19) Suzanne-Margareth-Philippine, °Ahrenberg am 27.IV.1823, + Antweiler 17.I.1853 = Adenau, Henry - Adolf Kaiser, Apotheker u.Gerber, °Mainz 21.VII.1821, + Ehrenfeld bei Köln 18.II.1878.
- 20) Hermann-Christian-Hermenegilde, °Adenau 19.I.1831, +Mannheim bei Köln, 31.III.1913, = Paris, Marguerite Jacob, °Dilmar bei Saarlouis 1830, + Mannheim 6.I.1913.

X° GENERATION.

a de IX 5

- 1) Anne-Marie, °Wurzburg 3.XII.1837, + Bernau a.d. Chiemsee 14.XII.1887, dame de l'° de St-Anne.
- 2-3-4) décédés en bas âge.
- b de IX 6
- 5) Anne-Marie-Liane, °Coblence 1.VII.1835, +La Grange Texas 27.VI.1922, = Rutersville 3.I.1860 Georg Wilrich, °Velzen Hanover 7.VI.1823, + Indépendance Washington County, Texas 28.IV.1861, ensuite à Platonia 5.XI.1878 Georg William Tuttle, ° Rochester, New York 29.IV.1819, + Platonia 8.V.1899.
- 6) Elisa, °Elberfeld 25.V.1834, + Moulton, Lavaca County, Texas 31.I.1917, = 1. Christian-Heinrich Gisbers, °Grefeld 31.VII.1821, + Fayette County 9.XII.1866; 2. Gerard Fehrenkamp, °Oldeburg, + Fayette County I.1881.
- 7) Anna, °Elberfeld 23.XII.1835, +Galveston Texas 25.VIII.1867 Ursulinen-schwester.

Sigles : ° = né
= = marié
+ = décédé.

- 8) Maria, °Elberfeld 23.XII.1837, + Galveston 31.I.1910, Ursulinen-schwester.
- 9) Clemens-August, °Elberfeld 13.III.1839, + Camarago Mexico 4.VI.1916, = Camarago 10.II.1868 Carmen Carcia, °Camargo, 16.VII.1848, + 16.II.1903.
- 10) Clementina-Christina, °Elberfeld 31.I.1844, = Live Lake Hill 28.V.1866 Louis Struve.
- 11) Agnes, °Elberfeld 25.VI.1846, = Fayette County 1.VI.1868 Herbert Zavisch.
- 12) Mort jeune.
- 13) Julia, °Fayette County 29.VI.1853, = Rutersville 29.XII.1880 Notly Wade, °Fayetteville 29.IV.1848.
c de IX 18.
- 14) Clemens-Hubert-Hermann, °Merzig (Sarre) 7.IV.1849, + Bonn 29.IV.1912, Oberleutnant Bürgermeister v. Remagen, = Amsterdam 26.IX.1874 Sabina-Maria-Antonia, Rieve, ° Amsterdam 29.IV.1849, + Bonn 15.IX.1924.
- 15) Anton-Hubert-Inozens, °Merzig 28.VII.1850, + Schussenried 18.V.1935, Hauptmann i.d. R.Finanzrat, = Sigmaringen 25.V.1886 Maria-Christina Longard, ° Sigmaringen 15.II.1856
- 16-17-18-19) morts en bas âge.
- 20) Hubert, °Löwenbrücken bei-Trier 19.IX.1857, + Krauchenures (Hohenzollern) 7.XII.1927, Revier - fürster, = Niederhaslach, Niederrhein 26.V.1885, Ida - Amelia Steffen, ° Friedland (Schlesien) 18.VIII.1855. + Krauchenures am 3.V.1931. Josef, ° Trier 17.XII.1859, Landmesser u. Landverwalter, = Breslau 19.III.1887 Berthe-Odile-Thekla Thieme, °Breslau 21.IX.1862.
- 21) Josef, °Trier 17.XII.1859, Landmesser u.Landverwalter, = Breslau 19.III.1887 Berthe-Odile-Thekla Thieme, °Breslau 21.IX.1862.
- 22-23-24) Mortes bas âge.
- 25) Nicolas, °Paris, + Paris = au Grand Montrouge, Georgette Gras, °Gand + Grand Montrouge 14.VIII.1935.

XI° GENERATION.

- a de X 9
- 1) Santiago, °Camargo 29.I.1870, + Mission Hidalgo County, Texas 29.III.1910.
  - 2) Guadalupe, °Camargo 31.VIII.1871, = Camargo 1.I.1893,
    - a) Ignacio Estrada, + 10.VII.1902.
    - b) Refugio Martinez 4.IX.1910.
  - 3) Clementine, °Camargo 27.X.1873, = 14.XI.1899
Pablo Roseha, ° Mexico 23.II.1870.
  - 4) Agnes, °Camargo 29.XII.1875, = José-Garcia Migeres, + 1922.
  - 5) Mercedes, °Camargo 21.III.1877, = Luciano Hinjosa
  - 6) Carmen, °Camargo 6.XI.1879, = Manuel Carcia.
  - 7) Maria del Refugio, °Camargo 13.III.1881, = Camargo 9.I.1906 Frederico Dominguez. Silao-Ciudad Laredo (Mexique).
  - 8) Donacio, °Camargo 15.XI.1883, trésorier de la ville de Tampico, = 18.VI.1905 Gilberta Zapata, °Gerrero (Mexique) le 4.II.1885.
  - 9) Maria-Liane, °Camargo 24.VIII.1885, = Laredo 24.VIII.1923, John M. Skidmore, °San Antonio Texas 17.XII.1892.

- b de X 14 A.
- 10) Clemens-Wenceslaus-Hubert-Hermann, °Köln 24.V.1876 Hauptmann beim 40 Regiment, + auf dem Felde der Ehre in Anderlues bei Charleroi 22.VIII.1914.
  - 11) Maria-Margareth-Antonia, °Zabern 13.IV.1879, = Bonn 11.XI.1908 Dr Hermann Kilian, °Aachen 17.XII.1879, + Bonn.
  - 12) Karl-Jacob-Theodor, °Amsterdam 2.XII.1882, Gerichtsrat; = Köln 12.X.1920 Adelheid-Aldegund von Strömer, °Köln 3.X.1899.
c de X 15
  - 13) Hubert-Johann-Claudius, °Neu-Breisach 21.VII.1887, Geistlicher, Gymnasiumlehrer in Sigmaringen.
  - 14) } Therese, ° Neu-Breisach 25.II.1889, + Guebweiler Elsass 25.VIII.1911.
  - 15) } Johann-Claudius, °Neu-Breisach 25.II.1889, Hauptmann A.d.Ruhr, Bürgermeister v.Türnich, = Eschweiler 3.VII.1917 Eva-Leona-Maria Lütger, ° Eschweiler 15.III.1891.
  - 16) Richard, °Neu-Breisach 10.III.1891, + auf dem Felde der Ehre in Tahure (Frankreich), Candidat Juris.
  - 17) Philippe-Eberhard, °Neu-Breisach 20.VII.1892 Finanzinspektor, = Köln 14.IX.1926 Martha-Hedwige-Sofia Nowaka, °Wollstein (Polen) 20.VII.1894.
  - 18) Gertrud-Maria-Christina, °Kienheim-bei-Kaisersberg 17.III.1893, + Schussenried 14.VI.1937.
  - 19-20) Hermann-Fidelis, °Oberney (Elsass) 24.VI.1897, Verwaltungsinspektor in Lüdinghausen i.Westfalen, = Seppenrade 22.VII.1930 Maria-Magdalena Nopto, °München-Gladbach 6.XI.1903.
d de X 21
  - 21) Hubert-Otto-Josef, °Hannover 22.VIII.1889 Pionierreserveleutnant, Techn. Inspektor b.d. Eisenbahn, = Bonn 13.V.1922, Anne Müller, °Düsseldorf 18.XI.1894.
  - 22) Thekla-Anna-Greta, °Hannover 5.XI.1890 Technische Lehrerin.
  - 23) Catharina-Anna-Isabella, °Hannover am 1.XI.1892 Dr Philosophien am St-Maria Gymnasium in Düsseldorf.
c de X 25
  - 25) Germaine, °Grand Montrouge (Paris) in 1897, = Gd Montrouge in 1913 Leon Rozay.

XII GENERATION.

- a de XI 12
- 1) Ursula-Aldegund, °Bonn 1924.
b de XI 15 Peter
  - 2) Peter-Ernst, °Karlsruhe 29.I.1920.
  - 3) Karl-Hugo, °Dinslaken 11.IV.1923.
  - 4) Maria-Magdalena, °Lüdinghausen 23.II.1932.
  - 5) Hermann-Josef-Fidelis, °Lüdinghausen 23.II.1933.
d de XI 21
  - 6) Elisabeth, °Weilerswist 8.VI.1923.
  - 7) Josef, °Weilerswist 25.IX.1925.
  - 8) Hermann, °Weilerswist 14.II.1927.
  - 9) Karl, °Köln 8.I.1924.

ECRITS SUR LA FAMILLE.

- 1 - Heinrich Poulet : L'Emigration en Lorraine & L'Affaire Chappes-Lassaulx, Nancy 1913.

- 2 - Cristine, Freiin v. Hoinnigen, genannt Huene :
Erinnerungen an Amalia v. Lassaulx. Gotha 1878.
- 3 - J. Heinkens : Amalie v. Lassaulx, eine Bekennerin, Bonn, 1805.
- 4 - Dr Remigius Stüzle : Ernst v. Lassaulx 1805-1861.
Ein Lebensbild, Münster 1904.
- 5 - Holland : Lebensbeschreibung v.Ernst v. Lassaulx.
- 6 - Dr. S.E. Lauer : Ernst v.Lassaulx Verschüttetes deutsches Schrifttum,
Stuttgart 1925.
- 7 - Leo Just : Franz v.Lassaulx. Studien zurrheinishen Geschichte
12. Bonn 1926.
- 8 - Dr Julius Wegeler : Koblenz in seiner Mundart und hervorragenden
Persönlichkeiten.
- 9 - I. Jacob Wagner : Koblenz-Ehrenbreitstein : Biographische Nachrichten
- 10 - Christ. von Stramberg : Rheinischer Antiquarius, 1,2 Années 1851-1853
Koblenz 1853.
- 11 - Eifelkalender 1929 - 1930.
- 12 - Franz von Brentano : Das Haus der Brentano 1913.
- 13 - Wilhelm Schelberg : Josef v. Göres Ausgewählte Werke u.Briefe. Kempten
u. München 1911.
- 14 - Dr Franz Liesenfeld : "Clemens-Wezeslaus, der letzte Kurfürst von
Trier, seine Landstände und die französische Revolution (1789-1794)"
Trier 1912.

Note de la direction "Heem".

Nous tenons à exprimer ici nos plus vifs remerciements à Madame Vve Vercken de Vreuschemen - Fellin pour avoir mis à notre disposition le manuscrit "Les de la Saulx du Duché de Limbourg", rédigé par feu son mari Monsieur Jules Vercken de Vreuschemen - et pour nous avoir prêté son précieux concours à la lecture. Nous avons cru bien faire à reproduire scrupuleusement les textes, parfois apparemment inachevés, de l'auteur.

W O E R I N G E N

5 JUNI 1288

- - - - -

TWEE UITGAVEN MET 130 JAREN TUSSENRUIMTE.

- - - - -

De herhaalde aandacht die "Heem" sedert zijn ontstaan gewijd heeft aan de veldslag van Woeringen (1) was noch nieuw, noch beoogde een eindpunt te stellen in de reeks uitgaven betreffend dit roemrijke wapenfeit onzer voorvaderen.

Wel zijn wij de overtuiging toegedaan dat onze publicaties het hunne hebben bijgedragen tot het opheffen van de sluier over een strijdfase die in onze nationale geschiedenis, een gelijke betekenis zou moeten toegewezen krijgen als de zo befaamde Slag der Gulden Sporen van 1302.

Op het ogenblik dat de politieke en economische machten die eeuwen lang onmetelijk onheil over onze gewesten hebben ontketend, de staatsgrenzen geleidelijk trachten neer te halen, wordt de noodzaak : eigen taal en kultuur in de meest blootgestelde gebieden te beveiligen, met de dag dringender.

Wij bevonden ons reeds in de gelegenheid de verwantschap van Woeringen en Groeninge te benadrukken. Niemand minder dan Koenraad Snabbe van Lontzen, een der vier overlevende Schavedriessen op de 110 die aan de veldslag van Woeringen deelnamen, leidde de Brugse milities op in verwachting van de naderende slag bij Kortrijk, en voerde deze aan op de Groeningenkouter, als rechterhand van Jan van Renesse (2).

Ook Jan Borluut en Pieter Goethals, twee andere helden van Groeninge, vochten in de rangen van Jan I.

*

* *

Wij hebben nu voor ons liggen twee werken met dezelfde titel "LA BATAILLE DE WOERINGEN", verschenen met een tussenpoos van ongeveer 130 jaren.

Het eerste werd geschreven (1839) door Auguste Voisin, conservator van de bibliotheek aan de Rijksuniversiteit te Gent en briefwisselend lid van de Koninklijke Academie van Schone Kunsten en Wetenschappen (3). Het werd geïllustreerd met een pentekening naar het schilderij van N. de Keyser.

Het tweede hebben wij te danken aan de Société Vervi toise d'Arch ologie et d'Histoire (1964) en werd bezorgd door colonel Jean Salpeteur (4). Het bevat een grondplan van het terrein, de F hlingerheide, waarop de veldslag geleverd werd, alsmede een stamboom, waaruit de nauwe verwantschap blijkt van de strijders onderling, zowel deze onder de banier van Jan I, de Overwinnaar als van zijn tegenstanders.

*

* *

Voisin put de gegevens van zijn beschrijving van de veldslag hoofdzakelijk uit de meesterlijke uitgave door M.J.F. Willems van het "heldendicht" van Jan van Heelu (geboortig van Helen - Zout Leeuw), zoals trouwens alle historici die Woeringen behandelden (5).

Van Heelu, lid van de Teutonische Ridderorde, commanderie van Diest, en tevens dichter, nam deel aan het gevecht onder de banier van Cuyck, Arkel of Heusden, op de rechtervleugel van het Brabantse legerkorps.

Hij getuigt van zijn geschriften (vers 51) :

"God is mijn getuige dies,
Dat ic, om niemans verlies
Noch om niemans gewin,
Daer toe en legghe, mer noch min
Dan daventueren sijn vergaen".

Dit wordt algemeen aanvaard, al mag men ook aannemen dat hij de heldendaden van zijn geliefde en bewonderde vorst in de mooiste kleuren afschilderde.

Voisin steunt verder op W. Aschenberg, Duits geschiedschrijver (6).

Wij gaan hier niet verder uitwijden over dit werk, dat de lezer van Heem, in extenso, zal terugvinden als mengelwerk bij ons tijdschrift (7).

*
* *

De studie die colonel Salpeteur aan de Slag van Woeringen wijdde, in opdracht van de S.V.A.H., is wegens het beroep zelf van de auteur, meer technisch opgevat. Het leunt aan bij de hier vroeger gepubliceerde bijdragen van zijn collega J.F. Verbruggen.

Salpeteur behandelt achtereenvolgens, na opgave van de geraadpleegde werken : de territoriale en politieke toestanden in Neder-Lotharingen in de tweede helft van de 13e eeuw - de hoofdtegenstanders tussen Maas en Rijn. Jan I, hertog van Brabant en Siegfried van Westerburg, aartsbisschop-elect van Keulen - de opvolgingsoorlog in Limburg - de veldslag van Woeringen : voorspel, strijdkrachten, opstelling, de slag en de geleden verliezen - de gevolgen.

In bijlage geeft de auteur een overzichtelijke stamtafel die de verwantschap aangeeft tussen voor- en tegenstanders. Het²⁵bv. tekenend dat menig ridder, na zijn tegenstander terneergeslagen te hebben, deze de gelegenheid bood zich uit te voeten te maken, gezien het een zeer nauw verwante van hem betrof !

Gezien wij uitvoerig de studie van Verbruggen publiceerden, kunnen wij op de vele details hier niet terugkomen. De studie Salpeteur is trouwens nog verkrijgbaar op de S.V.A.H. Wij bevelen ze onze lezers gaarne aan.

Hierna echter de besluiten van deze auteur.

Bij de reproductie op het omslag. (Foto Duerinckx, Ruisbroek).

Wij danken aan de vriendelijke belangstelling van de h. Dr. G. Renson, conservator van het Kasteel-Museum van Gaasbeek, de mooie weergave van de wandschilderij uit de Ridderzaal van Gaasbeek, op het omslag van dit nummer.

Tekst : "1288" "Lescuier Willaume Pypenpoy portant la bannière de Gaasbeek à la bataille de Woeringen sous Marie d'Audenarde gouvernant au nom de Jean dict Tristan sire de Louvain".

Schildknaap Willem van Pipenpoy, baljuw van Gaasbeek, wordt eervol door beide auteurs vermeld, als "un très-brave et valeureux écuyer".

Voisin verhaalt (8) dat op een kritiek ogenblik van het gevecht, Geeraard van Wezemaal, heer van Bergen-op-Zoom met zulk geweld op de Luxemburgse rangen inreed, dat hij, omringd door vijanden en elk contact met zijn eigen volk verliezend, op het punt stond onder de slagen van de overmacht te bezwijken, doch bevrijd werd door de dapperheid van ridder Gillis van Beuzegem en schildknaap Willem van Pipenpoy.

Genoemde schilderij te Gaasbeek is van de hand van de Brusselaar Jean van Holder, omstreeks 1887.

J.v.V.

- 1) Over Woeringen verscheen in ons tijdschrift :
Nr. 3./1957 : - 5 juni 1288 - 5 juni 1957, 669 jaren na de Slag van Woeringen.
- De Slag van Woeringen, door Dr J.F. Verbruggen, in Het Leger - De Natie.
Nr. 3./1958 : - De Slag van Woeringen.
Voorbereiding tot de slag. J.F.Verbruggen.
Nr. 3./1959 : - De Zege van Woeringen. De Geschiedenis van het Rijk en van het Rijnland worden er door beïnvloed.
- Die Bedeutung der Schlacht bei Worringen, von Bernard Vollmer. (Düsseldorfer Jahrbuch. Beiträge zur Geschichte des Niederrheins, 40 Band, im Auftrage des Düsseldorfes Geschichtsvereins herausgegeben.
- 2) cfr. Heem Nr. 4./1957.
cfr. De Standaard, Brussel 11/7/1957.
- 3) La Bataille de Woeringen. Récit historique par Auguste Voisin, conservateur de la Bibliothèque de l'Université de Gand, correspondant de l'Académie royale des Sciences et Belles Lettres de Bruxelles, etc. Bruxelles 1839.
- 4) La Bataille de Woeringen (5 juin 1288). Colonel Jean Salpeteur. Bulletin de la Société verviétoise d'Archéologie et d'Histoire. Vol. LI Verviers 1964.
- 5) De bewerking van M.J.F. Willéms verscheen in de "Collection des Chroniques Belges inédites", uitgegeven bij bevel der regering.
- 6) Taschenbuch für bildende und historische Kunst, blz. 152 e.v. Dortmund 1803. Vertaling door M. Rens in Belgisch Museum II, blz. 1-16.
- 7) Onze vriendelijke lezers gelieven te verontschuldigen dat wij de publikatie van ons boeiend mengelwerk "Tribulations d'une jeune Parisienne à Moresnet en 18..." even onderbreken. Wij beloven hen echter voor later nog enkele pittige bladzijden van de hand onzer Parisienne !
- 8) Voisin, blz. 35.

LA BATAILLE DE WOERINGEN - Conséquences.

Sur le plan de la politique extérieure, la victoire de Woeringen acheva de trancher les quelques liens effilochés qui attachaient encore le Brabant à l'Empire. Les relations subséquentes furent de pure forme, telle cette visite que fit Jean 1er en 1222 au nouveau roi des Romains, Adolphe de Nassau, son adversaire à Woeringen. Depuis longtemps, nous l'avons constaté le duc menait sa propre politique, en ignorant superbement son suzerain. Rodolphe subit là une des grandes humiliations de son règne; son arbitrage ne sera même pas sollicité au moment du règlement des comptes.

Le bon peuple des villes et des campagnes eut l'occasion d'acclamer son prince victorieux rentrant à la tête de l'armée. Son étendard était désormais écartelé des deux duchés, et au vieux cri ancestral : "Louvain au riche duc !", Jean substitua : "Limbourg à qui l'a conquis !". La population avait été sérieusement pressurée pour financer la campagne. Elle reçut des exemptions d'impôt en récompense de son loyalisme et plusieurs privilèges dont celui de ne pouvoir être taxée sans son consentement.

Si le sort des armes lui avait attribué le duché par élimination simultanée de tous les prétendants, il fallait encore que Jean 1er en prit effectivement possession. Or Waleran de Fauquemont, à peine guéri de ses blessures, reprenait la campagne. De l'autre côté, Guy de Dampierre intrigait et manigançait en faveur de son gendre Gueldre et des Luxembourg. Le comte de Flandre et le sire de Fauquemont allèrent jusqu'à conclure une alliance ! Enfin, le pape Nicolas IV, mal informé des événements, commençait à s'agiter à propos de la détention prolongée de l'archevêque. Il y eut des combats sanglants entre les Brabançons et les troupes de Fauquemont. L'évêque de Cambrai s'érigea en médiateur. Des contacts furent établis, mais l'allure des tractations laisse supposer que Guillaume d'Avesnes tenta plus d'une fois de favoriser le clan Flandre-Gueldre. Ceci, à première vue, paraît assez inattendu car la querelle des d'Avesnes et des Dampierre n'était pas encore apaisée malgré la sentence royale de 1246. Du reste, le duc Jean ne s'engage qu'avec une extrême prudence; il finit d'ailleurs par rompre les pourparlers.

L'année 1288 se termine sans que l'on soit parvenu à s'entendre, et les foyers de guerre risquent de se rallumer violemment au printemps prochain.

Alors entre en scène le seul homme capable, par son prestige et son autorité, d'imposer la paix. Le roi de France Philippe IV le Bel commença par se faire confier temporairement la garde de Renaud. Le 15 octobre 1289 il proclama les conditions du traité qui rattachait définitivement le Limbourg au Brabant. Le comte de Gueldre renonçait définitivement à ses droits sur le Limbourg, les châteaux de Wassenberg, Herve et Sprimont. Renaud restituait en outre la ville de Thiel. D'autre part, les domaines dits de Loncin (Lontzen) achetés par Guy de Dampierre passaient au Brabant. Les adversaires échangèrent le baiser de paix, et s'en retournèrent sur leurs terres. Guy de Flandre, reprit ses tripotages. Renaud rentra en Gueldre, où

de nouveaux ennuis l'attendaient. Le duc de Brabant-Limbourg se souvint du courage déployé par son vassal Fauquemont; il lui pardonna, se l'attacha et s'en trouva bien.

D'après Wauters, la ville de Duisbourg aurait dû être ajoutée aux acquisitions, car elle avait fait intégrante du Limbourg. Immédiatement après Woeringen, Adolphe de Berg manoeuvra, semble-t-il, pour se l'attribuer. L'année suivante, le roi Rodolphe se souvint qu'elle avait fait jadis partie du domaine impérial. Il glissa astucieusement Duisbourg en engagère dans la corbeille de noces de sa "nièce", épouse du comte Thierry VII de Clèves (16). Le duc de Brabant y renonça finalement. De contestations en contestations, la ville passa définitivement aux Clèves.

Wauters n'en dit pas davantage. Il est intéressant de noter ici qu'une série de circonstances ou de combinaisons politiques empêchèrent Jean Ier d'établir une tête de pont sur la rive droite du Rhin.

Faute de représentants valables, la maison de Luxembourg avait été négligée dans le traité de paix; le futur Henri IV (VII) était encore mineur d'âge (17). Jean n'éprouva pas le besoin d'écraser le comté passablement neutralisé par la mort d'Henri et de ses trois frères, et dont certains feudataires s'étaient déclarés pour le Brabant. Il opta pour l'appaisement. La réconciliation générale fut scellée en 1292 par le mariage d'Henri IV avec sa fille Marguerite de Brabant. A cette occasion, le duc présenta au comte de Luxembourg le chevalier van den Bisdom qui avait tué son père à Woeringen. Henri IV voulut bien le recevoir et accepter ses hommages, confirmant ainsi l'oubli du passé.

*
* * *

---

(16) Le terme "nièce" est employé improprement par Wauters. Le grand-père maternel de la comtesse de Clèves était cousin issu de germains de l'empereur Rodolphe.

(17) Né vers 1275.

Firmin PAUQUET
Inspektor für Volksbildung
K E L M I S .

"K E L M I S"

oder

"K A L M I S"

Laut Art. 5. des Gesetzes vom 2. August 1963 (1) über den Sprachengebrauch in der Verwaltung gehört die Gemeinde "KALMIS (La Calamine)" zum deutschsprachigen Raum Belgiens. Dieses Gesetz bringt übrigens auch erstmalig die klare Anerkennung des Bestehens eines deutschsprachigen Raumes im Königreich und grenzt diesen ab (2). Im Artikel 11 §2 desselben Gesetzes werden der französischsprechenden Minderheit des deutschsprachigen Raumes weitgehende Zugeständnisse eingeräumt, so dass dieses Gebiet, in der Praxis, als zweisprachig deutsch-französisch anzusehen ist.

Dieser gesetzlichen Regelung folgt aber ein verblüffendes Ergebnis : der, nach der Bevölkerungszahl zweitgrössten Gemeinde des deutschsprachigen Raumes (3) wird amtlich keine ortsgebundene Benennung zuerkannt. Wie wir feststellen werden ist ihr vor Jahren eine amtliche französische ortsfremde Bezeichnung zuerteilt worden und dann hinzusetzlich doch eine germanische, die aber höchstwahrscheinlich als hyperkorrekt anzusehen ist. Als Folge der neuen Sprachgesetzgebung wurden von verschiedenen amtlichen Stellen die Reihenordnung dieser Benennungen geändert, so dass der germanischen, aber hyperkorrekten, den Vorrang gewährt wurde. Leider fand bis jetzt noch keine Korrektur dieser germanischen Form statt.

Diese Lücke der Sprachgesetzgebung und der amtlichen Toponymie wird dadurch bedingt, dass noch keine Ausgabe der Sprachgesetze in deutscher Sprache erschien, obschon eine amtliche Uebersetzung aller Gesetze, welche den deutschsprachigen Raum interessieren, vorgesehen ist. Andererseits ist sie wohl auch durch die jüngste Geschichte unserer Gemeinde verursacht, die ja bekanntlich dem ehemaligen streitigen Gebiet von Moresnet, dem sogenannten Neutral-Moresnet (1816-1919), entspricht (4).

Deswegen scheint es zuerst angebracht an diese Geschichte bezüglich der Ortsnamengebung zu erinnern. Unsere Gemeinde wurde belgisch infolge Artikel 32 des Versailler Vertrages vom 28. Juni 1919, der, wie folgt, lautet : "Deutschland erkennt die volle Souveränität Belgiens über das ganze streitige Gebiet von Moresnet (das sogenannte "Neutral-Moresnet") an". (5) Ihre Eingliederung im Königreich regelte das Gesetz vom 15. September 1919 (6). Im ersten Artikel dieses Gesetzes heisst es "Le territoire contesté de Moresnet dit Moresnet-neutre, sur lequel la souveraineté est reconnue à la Belgique par l'article 32 du Traité de Versailles du 28 juin 1919 - forme la commune

de "La Calamine". La commune de "La Calamine" fait partie de la province de Liège; elle est rattachée aux arrondissements administratif et judiciaire de Verviers et au canton judiciaire d'Aubel - Het betwiste grondgebied van Moresnet, gezegd onzijdig Moresnet - op hetwelk de soevereiniteit door artikel 32 van het verdrag van Versailles van 28 Juni 1919 aan België toegekend is - maakt de gemeente "Kalmis" uit. De gemeente "Kalmis" maakt deel uit van de provincie Luik; zij wordt toegevoegd aan de bestuurlijk en rechterlijke arrondissementen Verviers, en aan het rechterlijk kanton Aubel".

Der Gesetzentwurf der Regierung wurde der Kammer der Volksvertreter am 7. August 1919 vorgelegt (7). Der niederländische Name der neuen Gemeinde lautet hierin "La Calamine", genau wie der französische. Der Sonderausschuss, der von der Kammer zur Beratung dieses Entwurfes gebildet wurde, scheint den germanischen Ortsnamen "KALMIS" anstatt der französischen Form eingesetzt zu haben, obschon dies nicht ausdrücklich dem Berichte der Herren Mélot und Féron zu entnehmen ist (8). Aus diesem Dokument ist nur zu erfahren, dass der Ausschuss einen zweiten Paragraphen im Artikel 5 zufügte und im ersten Paragraphen desselben Artikels den Ortsnamen "KALMIS" statt "LA CALAMINE" im niederländischen Text gebraucht, ohne weitere Bemerkung, als ob dies auch so im Regierungsentwurf gestanden hätte. Der Entwurf wurde in der vom Ausschuss vorgeschlagenen Form ohne jede Diskussion einstimmig von der Kammer in ihrer Sitzung vom 8. August angenommen (9).

Die Wahl des Ortsnamen "LA CALAMINE" begründete Aussenminister Paul Hymans wörtlich wie folgt: "Ce territoire contesté fit partie, depuis la réorganisation administrative française de 1795, de la commune de Moresnet, qui, par le traité des limites de 1816, fut coupée en trois tronçons: l'ouest, Moresnet belge, qui fit partie du canton d'Aubel, et à l'est, Moresnet prussien qui fut incorporé au cercle d'Eupen. Comme les termes de "Moresnet-neutre" sont, de par l'article 32 du traité de paix, sans signification réelle, il y a lieu de désigner ce territoire, en l'érigeant en commune, sous le nom de "la Calamine"; ce nom se retrouve aujourd'hui encore dans le toponymie locale. Le terme "KELMIS" dérive de Kelme, mot du patois limbourgeois signifiant, calamine à cause des gisements de calamine, découverts dans ces contrées. C'est pourquoi dans le projet qui vous est soumis, le Gouvernement propose de rendre au territoire contesté sa dénomination originaire". Dabei beruft sich Minister Hymans auf einem "Mémoire" des Universitätsprofessors Vicomte Terlinden des späteren Präsidenten der "Commission Royale d'Histoire" (10).

Leider haben wir die Denkschrift des Burggrafen Terlinden bis jetzt noch nicht ausfindig gemacht. Es sind aber genügend alte Erwähnungen der französischen Form des Ortsnamens, sowie verwandter Formen, vorhanden, um den durch Burggrafen Terlinden gemachten Vorschlag zu begreifen.

In der Zeitrechnung rückschreitend kommen folgende romanische Ortsnamenbezeichnungen für unsere jetzige Gemeinde vor:

- Bahnhof "C A L A M I N E" der Nebenstrecke der Eisenbahnlinie Welkenraedt-Bleyberg-Gemmenich. Ein Gesetz vom 12. Juni 1869 bestätigte die bezüglich Bau und Betrieb dieser Linie am 12. April 1869 vom Minister der Oeffentlichen Arbeiten und vom Direktor der AG des Bleyberg unterzeichnete Abmachung (11). Die durch die staatliche belgische Eisenbahnverwaltung betriebene "Station

Calamine" war dem Güterverkehr für die Zweigestelle Moresnet der AG Vieille-Montagne vorbehalten. Der Verkehr auf dieser Strecke begann am 25. Juli 1872. Ab 1925 wurde die Nebenstrecke Calamine-Moresnet auch dem Personenverkehr freigegeben, bis die Linie im Jahre 1954 durch Autobusbetrieb ersetzt wurde.

- "L A C A L A M I N E" nach dem "Annuaire administratif de la province de Liège" Jahrgang 1880 : "une des localités qui constituent le Territoire neutre de Moresnet" !!!

- "Note sur la Calamine dite Vieille Montagne du Limbourg, située à deux lieues d'Aix-la-Chapelle sur la route de Liège" ist die Ueberschrift eines Berichtes, der noch in den Akten der AG Vieille-Montagne zu Angleur ruht (Archives n° 21, dossier 60). Dieser Bericht wurde am Orte, wahrscheinlich durch den damaligen Bergwerksdirektor aufgestellt, wie aus der Schlusszeile desselben zu entnehmen ist "Vieille Montagne, 5 janvier 1822". In diesem Aktenstück ist der Name "CALAMINE" aber nicht als Ortsnamenbezeichnung gebraucht sondern als Appellativ, im Sinne von Galmeierzlager.

- In seiner "Histoire du Duché de Limbourg" schreibt Stiftsherr Simon-Pierre ERNST (Band I, S.97) "L'endroit où on la tire (la calamine) du sein de la terre s'appelle dans la langue des environs "K e l m i s b e r g" ou la Montagne de la Calamine. Les étrangers la désignent sous le nom de la Vieille Montagne.

- Die österreichische Zollverwaltung hatte im 18. Jh. ein "bureau de Calamine" der dem Hauptbüro Herve unterstand, eingerichtet. (Allgemein Reichsarchiv, Brüssel, Rechenkammer Brabant, Nr. 23887).

- Die vom Artilleriegeneral Graf Ferraris aufgenommene Kabinettskarte der österreichischen Niederlande (1777) erwähnt den "Hameau de K E L M I S E ou C A L M I N E".

- Die am 22. März 1649 veröffentlichte Verordnung über den Betrieb am Altenberge erwähnt keine Ortsnamenbezeichnung und spricht nur von der "montagne des calmines de Sa Majesté au quartier dudit Limbourg".

- Die von Aegidius Martini im Jahre 1603 veröffentlichte Karte "Limburgensis Nova Descriptio" erwähnt "Calmine" und "Fort de Calmine". Da selbige Karte sehr oft neu aufgelegt und kopiert wurde, kommen diese beiden Ortsnamenbezeichnungen auf vielen Karten des 17. und 18. Jhs. vor.

- In der Rechnung des herzoglichen Rentmeisters von Limburg für das Rechnungsjahr 1484-1485 heisst es "de toutes les mynes de k a l m y n e au pays de lembourg que tient a ferme au présent lienart filz Alart de k e l m i s natif du dit pays de lembourg douze ans durant commench le premier jour davril l'an 1480 avant pasques" (Staatsarchiv Lüttich, Limburg, 222). Hierbei handelt es sich bei der romanischen Form auch nicht um eine Ortsnamenbezeichnung.

Diese Aufzählung genügt um festzustellen, dass aus dem Appellativ "mine de calmines", "calmine" spätestens im beginnenden 17. Jh. der Ortsname "Calmine", später "Calamine" und "La Calamine" entstanden ist, obwohl der Gattungsname auch im Gebrauch bleibt. Dabei ist zu bemerken, dass diese Bezeichnung stets durch Ortsfremde, Französischsprechende gebraucht wurde, oft sogar neben der germanischen Form "KELMIS". Dies steht auch im Einklang mit der

für denselben Artikel : k e l m y s (A° 1446-1447, f°81 v°)
k e l m i s (A° 1447-1448, f° 128)
k l m e I s (A° 1448-1449, f° 181)
K a l m y s (A° 1449-1450, f°229)
k e l m y s (A° 1450-1451, f°277) u.s.w.

Wir merken dass der germanische Ortsname entweder mit A oder mit E geschrieben wird. Dabei müssen wir auch die Tatsache hervorheben, dass alle erwähnten. Texte in Fraktur geschrieben sind, wo der Unterschied A und E gar nicht auffallend ist. Falls ein Kopist eine schlecht lesbare Unterlage vor Augen hatte, muss es gar nicht verwundern, dass ein E manchmal in eine A umgeschrieben wurde, und umgekehrt. Dies stellten wir mehrmals fest, unter anderen in den ausgewählten Auszügen bei "h a i d e" statt heide.

Fortsetzung nächste Nummer.

FUSSNOTEN.

- 1) Belgisches Staatsblatt (Moniteur belge) vom 22. August 1963, S. 8217ff
Recueil des lois et arrêtés, 1963, S. 2718.
- 2) Abgesehen von der relativ kurzen Zeitspanne von 1831 bis 1839, während der die Gesetze im Staatsblatt auch in deutscher Uebersetzung erschienen, laut Beschluss der provisorischen Regierung vom 16. Oktober 1830. Dies wurde durch Beschluss des Nationalkongresses vom 17. November 1830 bestätigt. Art. 2 des Gesetzes vom 19. September 1831 betreffend Bestätigung und Verkündigung der Gesetze lautet noch "Die Gesetze sollen gleich nach ihrer Verkündigung ins Amtsblatt eingedrückt werden, mit einer flamländischen oder deutschen Uebersetzung für die Gemeinden, wo diese Sprachen gesprochen werden; der französische Text bleibt dennoch allein offiziell" (Belgisches Staatsblatt, 1831, Nr. 225, S. 1099-1101). Im königlichen Erlass vom 1. Januar 1844 und im Gesetz vom 28. Februar 1845 werden nur noch eine flämische Uebersetzung vorgesehen.
- 3) Bei der letzten Volkszählung von 1961 zählte die Gemeinde KELMIS 4874 Einwohner gegen 4149 bei der vorigen Volkszählung von 1947. Unter den Gemeinden des deutschsprachigen Raumes kommt sie sofort nach der Stadt Eupen, die 14445 Einwohner in 1961 zählte (14545 in 1947) und weit vor der Gemeinde Raeren (3265 Einwohner in 1961 und 3277 in 1947) und der Stadt Sankt Vith (2114 Einwohner in 1947). AM 1. Dezember 1966 ist die Bevölkerungszahl der Gemeinde KELMIS auf 5223 gestiegen, das sind 1.126 Einwohner mehr als im Jahre 1947. Der Zuwachs gleicht rund 26 % der Ausgangszahl, das sind 14 % jährlicher Durchschnittszuwachs.
- 4) PAUQUET Firmin, Le Territoire contesté de Moresnet, dit Moresnet neutre, Notes historique sur son statut, sa législation et son administration in Bulletin de la Société Verviétoise d'Archéologie et d'Histoire, 47, 1960. S. 53-154. PAUQUET Firmin, 100 Jahre Pfarre Kelmis, Notizen zur Pfarrgeschichte, Eupen, 1958, 32 S.
- 5) Wie der preussische Aussenminister am 28. Oktober 1876 schrieb, wurde "vielmehr von beiden Teilen vom Anfang an, der Anspruch auf des Ganze, mit völliger Ausschliessung jeder Berechtigung des anderen Teiles geltend gemacht, und auf diesen Absprach zu keiner Zeit verzichtet, noch Anspruch des anderen Teiles, auch nur neben dem eigenen, als rechtlich begründet anerkannt". Belgien war ganz und gar der selben Meinung, wie aus dem Urteil des Kassationshofes vom 22. Mai 1925 ersichtlich ist. Vom belgischen Standpunkt ausgesehen gehörte KELMIS seit 1815 zum Königreich der Niederlande und seit 1830 zum Königreich Belgien (Pasicrisie belge, 1925, I, S. 253-255).
- 6) Belgisches Staatsblatt (Moniteur belge) vom 17. Oktober 1919, S. 548If.
- 7) Chambre des Représentants, Session 1918-1919, Document n° 299.
- 8) Ibidem, n° 309
- 9) Chambre des Représentants, Session 1912-19, Annales parlementaires, S. 1464
- 10) Chambre des Représentants, Session 1918-19, Document n° 299, Exposé des motifs, S. 2 Fussnote (1)
- 11) Belgisches Staatsblatt (Moniteur belge) vom 18/6/1869.

E KLEE HÜSKE

Woorden : P. Zimmer

Muziek : D. Clement

Et kœem wiit uut de Vrømde
ene joot jekledde Maan,
wos neet a wœem zech wende,
en sproek kôt an mech aan.

Trôts zij jebroeke Plat, verstong zing Vrøoch mij Hat :

Refr. Ech zöök e klee oot hüske, jefetscht va Hoot en Leem,
den en dat klee oot Hüske, döo woor ech einstens heem.

Hiel joonk hou heje verløte
de schön plattütsche Streck,
mer jruete Støe en Strøte,
zuet damaals zinge Blek.

Wen heje och vont et Jlöck, ne Drang drøef høm doch trök.

Ech tsegde høm et Plätschke,
Wu einst dat Hüske steng,
trök vond e mer e Hächske,
en noch en stokow Leng.

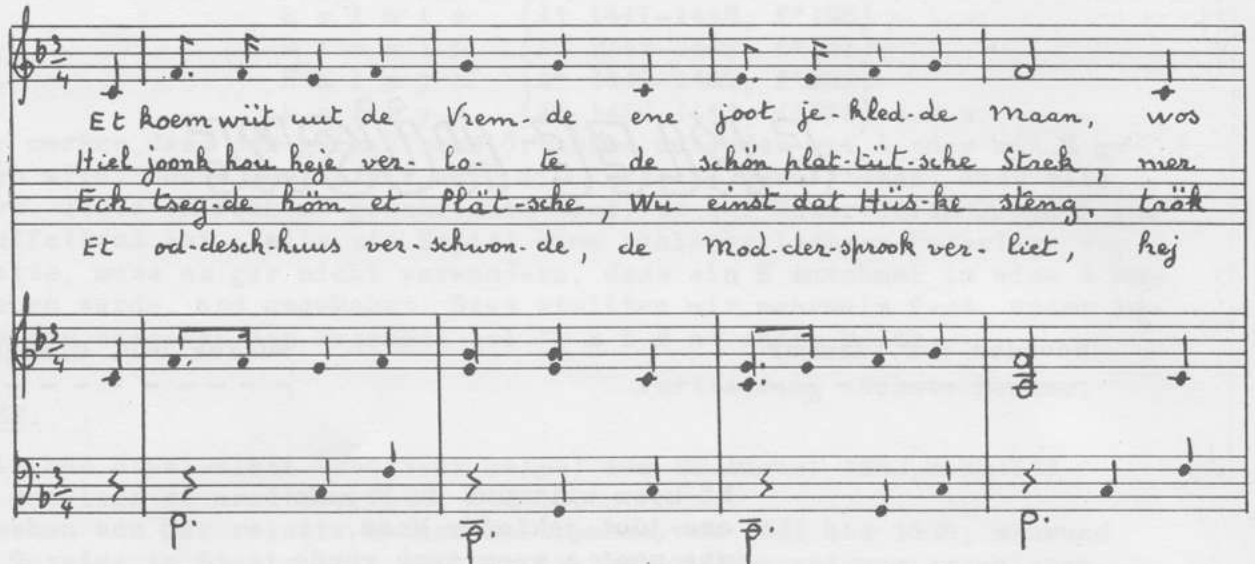
Bedrøft iiskøod va Schrek, zaat wer duw zinge Blek :

Et Oddeschhuus verschwonde,
de Moddersprøok verliet,
hej ech e vrøjer Stonde
dat alles ekstemiet

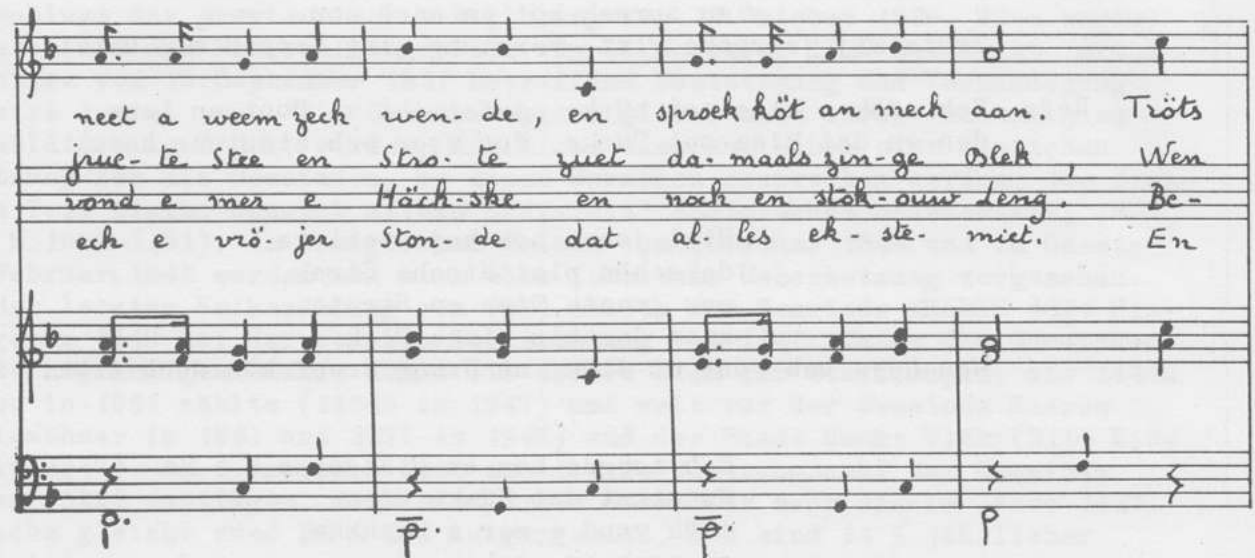
En op'ne Kerkhofsjrond, zaat trotsdeem zinge Moond :

Tekst: Piet Zimmer.

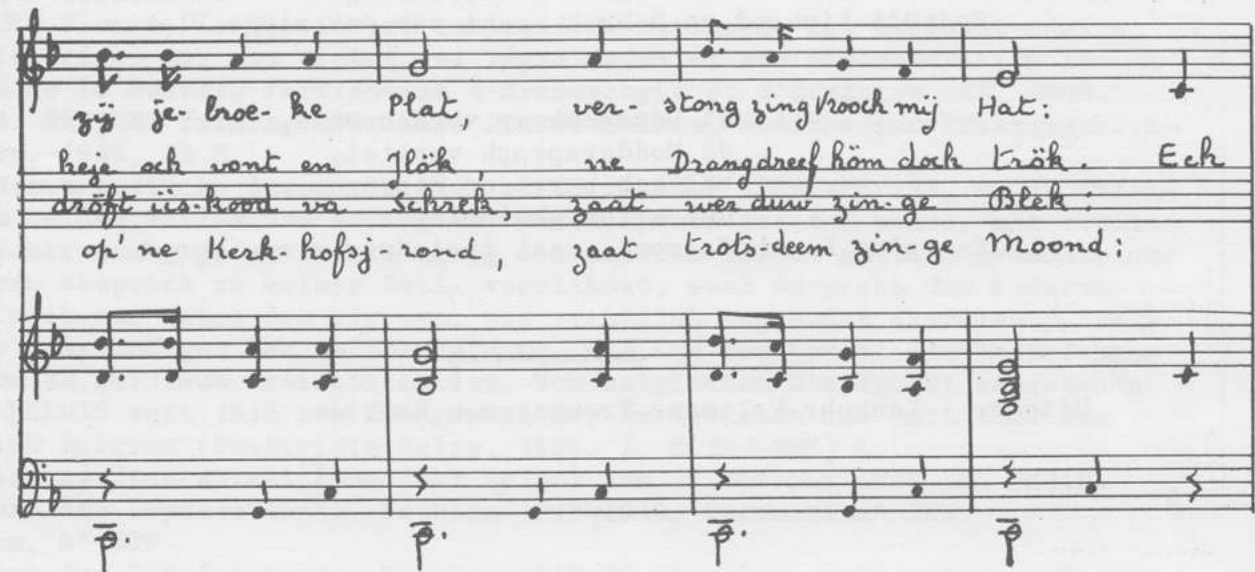
Ech zöök e klee hüske.

Et hoem wiit uut de Vrem-de ene joot je-kled-de maan, wos
Hiel joonk hau heje ver-lo-te de schön plat-lüt-sche Streek, mer
Ech treg-de höm et Plät-sche, Wu einst dat Hüs-ke steng, trök
Et od-desch-huus ver-schwon-de, de Mod-der-sprook ver-liet, hej

neet a weem zech wen-de, en sproek höt an mech aan. Triets
jue-te stee en stro-te zuet da-maals zin-ge Blek, Wen
rond e mer e Häck-ske en noch en stök-ouw Leng. Be-
ech e vro-ger Ston-de dat al-les ek-ste-miet. En

zij je-broe-ke Plat, ver-stong zing/vrooch mij Hat:
heje ach vont en Jläk, ne Drangdreef höm doch trök. Ech
dröft iis-koud va Schrek, zaat wer duur zin-ge Blek:
op'ne Kerk-hofsj-rond, zaat trots-deem zin-ge Moond:

zōök e klee oot Hüs-ke, je-fetscht va Hoot en Leem, den

p. *p.* *p.* *p.*

en dat klee oot Hüs-ke, doo woor ech einstens heem, den

#p. *p.* *p.* *p.*

en dat klee oot Hüs-ke, doo woor ech einstens heem.

#p. *p.* *p.*

Blument

HUUS VA MIN KAINDHEET

Noch ömmer steet et dat, et Huus,
wuränne iech geboore,
wuue mie leef Mödderke ganz duuss
tüschede minn Krollehoore.

De o Trapp krackt, wé dozemoel,
ganz blank ess höör Geländer,
wuueropp veer Kainder haundert Mooel
rötschde-n-oot o Gewännde.

Et Trappehuus ess noch wé do,
d'r Aastrech fällt noch ömmer
va seer et Huus geboot me ho
woort hee ernöjert nömmer.

Van oove-n-oot g'n Vänster sänn
d'r düstere Hoff iech weer,
da spällde veer, ä minne Sänn,
äränner iech mech weer.

D'r auwe Hollender noch steet,
dée Struch, hauf alt verdrüggt,
ooch dée vööl te vertéllle weet,
van dömm wat héé geschüggt.

änn än dée Hoff, wé déck soog veer...
Huseerer, Orgelslü,
ruue Pännege rännde dann d'rneer.
da wonde märr ärm Lü.

Et véllt mech än mie Kameronet,
dée ho d'r Kopp voll Plän,
hée boode Schlotter ä g'n Looet,
wool nooe Afrika hään.

Wall koom hée spiederhään enns da
änn vaund ooch da sie Graaf,
wée weet, off noch e Krüzke draan
zeert sie Salldootegraaf.

Iech soog enns weer d'r auwe Bo,
wuue iech äss Kaind geläfft,
lang éss dée Tiet vergange noo,
äss wüür hée nie gewässt.

J. Vilvoye.

GARTEN DER KINDHEIT

Kommt zu mir der Duft der Rosen,
starker, holder Ruch Jasmin,
höre ich die Amsellieder,
und ich seh den Garten wieder,
wo ich Kind gewesen bin.

Weht im Winde ein Erinnern :
Efeu um die alte Laube,
Buchsbaumkranz und in der Mitte
wuchs die honiggelbe Quitte,
an der Mauer grüne Traube.

Wehn im Wind Erinnerungen,
schmeck ich roter Beeren Süsse
und die grüne Haut der Nüsse,
seh die hellen Falter gaukeln,
mit den gelben Lilien schaukeln.

Spür des Birnbaums rauhe Rinde,
die Geborgenheit im Grün,
geh den Weg, der sanft geschlungen,
führt in grüne Dämmerungen,
unter Büsche von Jasmin.

M.Th. Weinert-Mennicken.

Ä g'n Härberreg

Än Ööpe hat me ömmer gääre,
ooch än d'r auwe Tiet, gehüppt,
drömm éss ooch hü noch de Verteere,
weil, wat van Ööpe kömmt dat süppt.

Aavangs et ättände Joorhaundert,
esue geege sövvetienhaundertveer,
sésshaundertsövveteg Huuser staunde,
än Ööpe, off gätt mie bescheer.

Änn Härberrege twee Dutzend woore,
vöör augevääär voofduusend Lü,
dat woor alt gätt vöör do dé Joore,
Ööpe hat bo et dubbelt hü.

De o Lü gänge sech ee heeve,
ännkarrde, Pandur, Hollebrak,
vertaute sech van et schwoor Leeve,
änn wé se wiere-n-aagemackt.

Ööver d'r "Häär" se prokeröörde
änn schainte-n-ooch övver de Stüür,
dé hönn d'r lésste Grosch verteerde
änn wuevöör dat et Beer esue düür.

Ooch woort sech noo änn dann gehowe,
me reet d'r Keel sech va g'ne Sack
dannoe heesch et danns sech gätt towe
süsse woort me va Polist gepackt.

De Pollezéstond woor nütin Uure,
da woor me do alt métt tevrée,
et dooesch joo ooch te lang neet duure
süss woort te leeg et Portmenné.

"Mässigkeitsbruderschaft" me grönnde,
me hée, vöör mie äss haundert Joor,
weil te sier woort d'r Pick Gewännde,
wenn männegeen ho d'r Koor.

Esue woor et do, de o Lü dronke,
reet gääre Dröppkere änn Beer
ooch hützedaass leeve noch Nonke
dé dat Gebrö neet éss teweer.

J. Vilvoye.

Bezinning.

16 JUNI.

S I N T E - L U T G A R T

Het is weinig na Hadewijck's tijd dat onze grootste en meest Europese heiligenfiguur in de Kerk is gerezen, de H. Lutgart. Pas heden begint zij ons in de uitzonderlijke grootheid die zij voor haar tijdgenoten reeds gedeeltelijk had, volledig te verschijnen en ik verwijl er hier bij, omdat zij vooral in Noord-Nederland nog een grote onbekende is. Zelden is van een vrouw in de geschiedenis een zo ver reikende geestelijke invloed uitgegaan als van deze eenvoudige Cisterciënzerin in haar besloten klooster te Aywières. Om haar beter te begrijpen moeten wij haar een ogenblik in het kader van haar grote tijd plaatsen.

Op het einde van de twaalfde eeuw en de eerste helft van de dertiende worden speciaal ten onzent de vruchten geplukt van een levensverheffing die heel de christenheid van toen had aangegrepen, in eenheid van denken en voelen, onder de drang van twee machtige idealen : het ridderlijk ideaal en het mystieke ideaal; en deze twee niet afzonderlijk, maar met elkaar vergroeid, elkaar zuiverend en versterkend.

Wat was het ridderlijk ideaal ?

Met twee woorden kan men zeggen : de opvoering tot het hoogste van al het mooi-menselijke door een stel van hoogst geëerbiedigde levenswetten en levensvormen, die, gelijk genoegzaam is gezegd, van de dappere en trouwe maar ruwe Germaanse strijder, de voorvechter maakten van het recht, de schutsheer van de zwakke, en de hoofse vereerder van de vrouw, wier gunst hij zich door adel van daden moest waardig tonen.

Deze omvorming langs het christendom en de hogere beschaving, werd sterk bevorderd en tot de hoogste bloei gebracht door de kruisvaarten, die al de ridderlijke krachten en verzuchtingen op een concreet doel samentrokken : de bevrijding van het H. Graf; en die tevens in aanraking brachten met de Oosterse beschaving.

Wat was, naast dit ridderlijk ideaal, de mystieke drang ?

De volksbeweging ten gunste van de kloosters, die in de twaalfde eeuw de investituurstrijd hadden geleid en het religieuze leven in volle eer hadden hersteld, bracht bredere kringen in nadere voeling met het godsdienstige ideaal. Tegenover de ontaarding in de Kerk die de drieste inmenging van de tijdelijke macht in de geestelijke zaken had teweeg gebracht, ontstond in de bredere lagen van het christelijke volk een machtige drang naar zuivering en integrale beleving van het Evangelie. Op hun beurt trokken de kruistochten aller aandacht op het land waar Jezus had geleefd en geleden en op het kruis was gestorven. Op die wijze kwam het leven en lijden van Jezus' mensheid helemaal in het middenpunt van de godsdienstige belangstelling staan. Het inwendig beseffen en beleven van Jezus' mensheid bracht vanzelf tot het verlangen om langs

die mensheid door te dringen tot zijn Godheid. Zo werd de bodem voorbereid tot een christelijke mystieke verdieping gelijk in onze streken, en misschien elders, nooit meer zou worden gevonden.

Het ridderlijk ideaal bracht van zijn kant, als rijke ondergrond voor die uitzonderlijke opbloei van het godsdienstig leven, een heel stel schoonmenselijke deugden : trouw, grootmoedigheid, vrijgevigheid, zucht naar grootse daden, gespannenheid naar de toppen. Daardoor kon het christelijk ideaal alleen maar bevorderd worden, in een synthese van natuur en genade gelijk die bij Hadewijch op het zeldzaamst tot uiting kwam.

Meer speciaal in de vrouwelijke wereld brachten de kruisvaarten een aanleiding tot godsdienstige verdieping.

In de onmogelijkheid zelf deel te nemen aan die epische tochten, moest haar adellijke gespannenheid zich wel helemaal richten naar de reden en het doel zelf van die alles aangrijpende ondernemingen : Christus zelf, wiens graf de ridders gingen bevrijden; Christus die zij met haar liefde en haar trouw in zijn menselijk leven sterker dan ooit aanhingen, en wiens triomf, in haar ziel en daarbuiten, zij met al wat ze hadden en waren, ten koste van alles, wilden verzekeren.

Bijzonder in de Nederlanden werd de vrouwelijke wereld sterk aangegrepen. Want niet gering was het aandeel van de Lage Landen in de grote overzeese ondernemingen : graven van Vlaanderen stonden mee aan het hoofd en de naam van Brabanders en Friezen was geducht bij de Sarazenen.

Maar nog langs een andere weg werd de aandacht op Christus getrokken, en wel op de eucharistie, met ons voortlevende Christus; langs de bestrijding namelijk van de Albigenzen, waaraan onze streken een bijzonder deel namen. Bij de achterblijvenden hier, en zeer bijzonder in de kringen van de Godgewijde maagden, waren de kruistochten tegen de Albigenzen mede de aanleiding tot een inniger besef en een stijgende verering van het Sacrament bij uitstek, de Eucharistie, die door de verderfelijke kettters bestreden werd.

Zo kwam nu, langs al deze wegen, een merkwaardige mystieke vrouwenbeweging in onze streken tot stand. Een zo merkwaardige beweging, dat de faam er van zich tot in Beieren verspreidde en dat de hierheen gevluichte bisschop van Toulouse, Foulques, zijn ogen niet kon geloven om het aantal en de hoge begenadiging van de mystieke zielen die hij in het oude bisdom Luik aantrof.

Dit opzienbarend mystieke getij in onze dertiende eeuwse vrouwenwereld stortte zich met verloop van tijd in drie hoofdbeddingen uit. De eerste opende zich in de dubbel-kloosters en de Derde Orde van de sterk opkomende Praemonstratenzerorde. Toen hier van de geestelijke leiding van vrouwen werd afgezien, boden de alom rijzende abdijen van de nieuwe Cisterciënzerorde een veilig tehuis aan hoogopstrevende zielen als een Beatrijs van Nazareth, een Ida van Leeuw, een Aleydis van Schaarbeek en zoveel anderen. Maar pas in een derde bedding, die van de begijnenvergaderingen, later de begijnhoven, vond een goed deel van de godsdienstig gestemden het passend klimaat om de autochtone vrijheidszin te paren met de volle overgave aan God. Aan een figuur als die van Hadewijch kunnen wij het beste weten van de verdoken

eerste glorie van deze richting, en tot in ons moderne stadsrumoer zetten de begijnhoven, althans nog materieel, de "innigheid" voort die zo intens in onze middeleeuwse ziel heeft gegloeid.

In die grote eeuw van zielenadel, Godsliefde en weerbaarheid voor het Godsrijk, gelijk wij ze even hebben opgeroepen, is onze Heilige Lutgart een der grootste, zo niet de allergrootste figuur.

Een van de voornaamste persoonlijkheden uit onze, op zichzelf reeds zo merkwaardige mystieke beweging der dertiende eeuw, de H. Maria van Oignies, getuigt op haar doodsbed van Lutgart als van de aan God getrouwste en bij Hem machtigste ziel toen ter wereld. Thomas van Bellingen en een hoogstaand Dominikaan die hij niet verder noemt, getuigen dat zij nooit in hun leven iemand van het formaat van Lutgart in het geestelijke hebben ontmoet. En die aldus spreken zijn tijdgenoten, en bekend met heiligenfiguren als een Christina de Wonderbare en de genoemde Maria van Oignies; met gelukzaligen als Ida van Leuven, Ida van Leeuw en Ida van Nijvel; met een Aleydis van Schaarbeek, een Margareta van Ieperen, een Margriet van Spalbeek, een Juliana van Cornillon, een Beatrijs van Nazareth en een Hadewijch, en met die talloze mystieke vrouwen die onze dertiende eeuw enig hebben gemaakt in de Stad Gods, zodat men in Duitsland, Italië en Frankrijk verbaasd opkijkt naar zulk een godsdienstige opbloei.

Jacob van Vitry, de grote kruistochtprediker van de dertiende eeuw, bisschop van Akko in Palestina en later kardinaal, die eerst in onze streken werkzaam was geweest en de H. Lutgart van dichtbij kende, noemt haar in een brief die bij haar zond uit het H. Land, zijn zeer speciale vriendin (*amica specialissima*), en beveelt haar de grote belangen van de kruisvaarders aan. Zodat wij Lutgart nooit in het haar passend licht zien, zonder o.a. die horizon zont van de kruisvaarten, met de verovering van Damiette, waarover zij nog, met heel haar communiteit, bericht krijgt.

Maar niet alleen een persoonlijkheid als Jacob van Vitry noemde zich de geestelijke zoon van deze hoog geestelijke moeder. De abt van de vermaarde Cisterciënzerabdij van Foigny in Frankrijk (Aisne), de abt van Affligem, magister Thomas van Bellingen (*Thomas Cantimpratensis*), die een leerling was van Albertus de Grote, deden hetzelfde, met nog meer anderen, als de Hertogin van Brabant, Marie de France, dochter van Filips August, en een van de grootste Generalen van de Dominikanenorde, Jordanus van Saksen, die Lutgart persoonlijk bezocht in haar abdij van Aywières en merkwaardiger wijze heel zijn Orde op het gebed van Lutgart liet steunen, zodat we mogen zeggen dat onze grote Tongerse Heilige ook het genie van Thomas bij God mee heeft gedragen en gekoesterd. Om wat alles de Orde dan ook aan Lutgart een eeuwige dankbaarheid blijft wijden.

Nee, haar tijdgenoten hebben haar, in hun beste vertegenwoordigers, niet te kort gedaan. Ook haar biograaf niet, Thomas van Bellingen. "Ik denk", schrijft hij, die toch zelf het leven opstelde van Christina de Wonderbare en Margareta van Ieperen, en dat van Maria van Oignies vervolledigde, "dat sedert lange jaren geen leven is beschreven dat in zich zoveel uitstekende deugden, zoveel wonderbare en bovennatuurlijke voorrechten verenigt". En dan heeft hij, om pedagogische redenen, nog niet alles medegedeeld: "Er is veel overheer-

lijks", zegt hij, "dat ik niet heb willen neerschrijven, omdat de ongeleerden het niet zouden begrijpen". Met welke woorden hij, naar alle waarschijnlijkheid, doelt op de allerhoogste mystieke begenadiging, het beleven van de H. Drieëenheidsgeheimen, waartoe wij bij haar moeten besluiten. Want Lutgarts grootheid ligt eerst en vooral van binnen. Bij haar hebben we niet alleen te doen met louter geestelijke waarden, maar met de meest uitzonderlijke begenadigingen van het mystieke leven. Op dit plan is haar bestaan een episch grootse, steeds klimmende vergroeiing geweest met de offerende en boetende Christus, en met zijn in liefde reddende taak. Hier is zij enig heerlijk opgewassen tot hetgeen wij, met een nieuwe titel, zouden moeten heten : de grote Heilige van het Mystieke Lichaam, de Heilige van de lijdende, strijdende en zegepralende Kerk, die nog vóór de H. Geertrui van Sakken en vóór de H. Margareta Maria, in Gods Kerk de eerste grote vereenster is geweest van Jezus' doorstoken Hart. Al het overige bij haar is slechts een uitstraling van deze kernwaarde.

In haar kloosterken leeft zij heel de tijd met het zicht op het mensdom. Haar blik is gevestigd op de zaak van kruisvaartpredikers als Jan van Lier, Jacob van Virty en Foulques; op belangrijke haarden van godsdienstig leven als de abdijen van Foigny, Aulnes, Villers, Affligem; op de menigvuldige nieuwe stichtingen der Bernardinnen en van heel de Cisterciënzerorde; op de jeugdig opgerezen Dominikanerorde, waarvan zij de moeder en de voorspreekster is; ja op heel de strijdende Kerk : op die verderfelijke ketterij van de Albigenzen, die wel de grootste bedreiging is geweest van de middeleeuwse Christenheid naar binnen; op het terug te veroveren H. Land, een hoogste liefdeplicht en tevens een erezaak voor het christelijk gemoed; op die nieuwe bedreiging van de Kerk in de persoon van keizer Frederik en op die onheilspellende wolk uit het Oosten; de oprukkende Tartaren, die heel Europa de angst op het lijf jagen, en die Lutgart door haar gebed en offer op afstand houdt. Met die horizonten voor ogen leeft Lutgart in haar afzondering, en voor die belangen staat zij heldhaftig, met driemaal een zevenjarige vasten, op de bres.

Haar levensbeschrijving die wij, voor het uitwendige, zoveel vollediger zouden willen, moet toch alles samen geslaagd heten voor wat de kostbaarste kern van haar bestaan betreft. Voor het nageslacht bleef die aldus bewaard. Maar het is pas in de zeventiende eeuw dat Lutgarts verering Europees wordt en in de literatuur en de kunst uiting vindt, zowel in Romaanse als in Germaanse landen, speciaal door het toedoen van de Cisterciënzerabdijen en de Mariacongregaties van de Jezufeten.

Dat zij ver buiten onze eigen grenzen een beminde Heilige is geweest wist bijna niemand meer onder ons. Nog lang zijn de opzoeken hieromtrent niet ten einde, maar het is reeds gebleken dat zowel in Beieren, Zwitserland, Bohemen en Moravië, als in Italië en Spanje schilderijen en gravuren van haar te vinden zijn, dat een nu nog voortlevende Lutgartbroederschap te Barcelona het zevende eeuwfeest van haar patrones vierde (Cisterciënzerinnenabdij van Valdoncella) o.a. met een oude Spaanse Lutgarthymne (Goigs en honor de la gloriosa Santa Lutgarda) waarin haar afkomst aldus herdacht wordt : "Tongre la ciudad frondosa, sou dixosta - Tongeren, schaduwrijke stad, gij gelukkige".

In een andere lofzang (Gozos a la gloriosa esposa de Christo santa Lutgarda) heet het : "En nombre solar Brabante illustre patria os ha hado ! - Brabant heet het roemrijke land dat u aan de wereld heeft geschonken !"

Het land van de religieuze opvoeringen heeft haar zelfs een drama gewijd, waarvan wij de volledige tekst nog niet konden bemachtigen. Het werd in 1758 te Barcelona gedrukt onder de titel "La piados abigail / digna esposa de David. / Drama algoricosacro con que aplique / a la sesposa de Christo, (Abogada / de Pecadorés) Santa Lutgarda'.

Geen wonder, vermits zij, door P. de Villegas S.J., in het Spanje van de zeventiende eeuw als spiegel van de maagden werd voorgesteld, in een uitvoerig werk dat twee drukken beleefde en in het Italiaans werd vertaald. Hoevelen weten nog dat Lutgart door een Cisterciënzer als de parel van de gehele Orde werd gevierd in een druk te Venetië; dat uit devotie voor Sint Lutgart haar zoete naam door Spaanse moeders aan haar dochters werd gegeven; dat zij in de hofkapel van de Koningen van Portugal, waar relikwieën van haar verbleven, jaarlijks met een plechtige H. Mis gevierd werd; dat speciaal de koninginnen van Frankrijk haar bijstand inriepen als zij moeder werden; dat in al de Duitse landen zowel als in Spanje haar beeltenis in omloop was, en dat nu nog, op de monumentale Karlsbrücke te Praag, een meester van de late Barok, Braun von Braun, aan Lutgart wel de schoonste beeldengroep van die brug heeft gewijd, terwijl ook in de heilige stad Velehrad in Moravië, op de brug van het Cisterciënzerklooster, een levensgroot openluchtbeeld van de Heilige op het moment van de kruisomhelzing prijkt. Dat alles was tot voor zeer kort aan Lutgarts eigen volk zo goed als onbekend.

Maar ook dit drukt Lutgarts meest eigen grootheid nog niet uit. Die werd misschien het best uitgesproken in het werkje van een Duits Jezufiet van de zeventiende eeuw, de theoloog Tanner. Onze Heilige wordt daar bij het keurkorps gerekend van de dertien vrouwelijke figuren die, in de loop van geheel de kerkgeschiedenis, door hun apostolisch ingrijpen alle anderen hebben overtroffen. Al wie de geestelijke factor op de kracht kan meten die hij in de civitas Dei heeft, zal Tanner gemakkelijk bijstemmen.

(Overgenomen uit : "Dr. L. Reypens s.j. persoon en
gedachte".
Uitgave Davidsfonds - Leuven Keurreeks 1965).

"Levensroeping,,

E Yoors

St-Lutgardisheiligdom Tongeren